

**Bolonya prosesində istifadə edilən
termin və anlayışların izahlı
LÜĞƏTİ**

**University of Genoa – Odlar Yurdu Universiteti
Bakı 2014**

An explanatory Azerbaijani dictionary of terms and notions used in the Bologna process

*Published by the decision of the Editorial Board of OdlarYurdu
University*

Compiler - Editors: Prof. Alfredo SQUARZONI
Prof. Ruslan SADIRKHANOV

Text editors: Eyvaz HUSEYNOV and Idrak RAHIMOV

The technical support group: Vasilya ZEYNALOVA and
Ayna NAJAFOVA

Editorial Board of OYU:

Prof., Dr. Ahmad VALIYEV (Chairman), Prof., Dr. Samir
VALIYEV, Prof., Dr., Tarlan ABDULLAYEV, Prof., PhD
Novruz ZEYNALOV, Prof., PhD Munir VALIYEV, Prof.,
PhD Haydar GAMBAROV, Eyvaz HUSEYNOV, Prof., Dr.
Ruslan SADIRKHANOV

Reviewers:

Magomed NURIYEV, Khazar University, Senior Vice-
Chancellor, Prof., Doctor of Technical Sciences

Parviz BAGIROV, Head of the National Tempus Office in
Azerbaijan

Elkhan CAFAROV, Chairman of the Humanization
of Education Union

**Bolonya prosesində istifadə edilən
termin və anlayışların izahlı
LÜĞƏTİ**

Bu lüğət Odlar Yurdu Universitetinin Redaksiya Şurasının qərarı ilə nəşr olunur.

Tərtibçi redaktorlar: prof. Alfredo SQUARZONI
prof. Ruslan SƏDİR XANOV

Mətn üzrə redaktorlar: Eyvaz HÜSEYNOV
İdrak RƏHİMOV

Texniki dəstək qrupu: Vəsilə ZEYNALOVA
Ayna NƏCƏFOVA

OYU-nun Redaksiya Şurası:

Əhməd VƏLİYEV (sədr, prof., f.-r.e.d.), Samir VƏLİYEV (prof., h.e.d.), Tərlan ABDULLAYEV (prof., t.e.d.), Novruz ZEYNALOV (prof., f.r.e.n.), Munir VƏLİYEV (prof., i.e.f.d.), Heydər QƏMBƏROV (prof., h.e.n.), Eyvaz HÜSEYNOV, Ruslan SƏDİR XANOV (prof., f.r.e.d.)

Rəyçilər:

Məhəmməd NURİYEV, Xəzər Universitetinin birinci prorektoru, professor, texnika elmləri doktoru

Pərviz BAĞIROV, Azərbaycanda Milli Tempus Ofisinin rəhbəri

Elxan CƏFƏROV, “Təhsilin humanistləşdirilməsi” İctimai Birliyin Sədri

Lüğətin quruluşu və istifadə olunan açıqlama formaları

Əsas mətn və qısa qlossaridəki terminlər əlifba sırası ilə yerləşdirilmişdir. Onlar mövzular siyahısında əks olunmuşdur. Lüğətdəki məqalələr bu qaydada qurulur: məqalənin başlığı azərbaycan və ingilis dillərində verilir; bundan sonra isə məqalənin açıqlaması/izahı gəlir.

İzahlı lüğətə düşməyən, təhsil sistemində işlədilən termin və anlayışların bir qismi qısa qlossaridə əks olunmuşdur.

MÜNDƏRİCAT

Müqəddimə.....	5
Əsas mətn	7
Qeydlər	66
ƏLAVƏ 1 COPS və SWOT TƏHLİLİ	68
ƏLAVƏ 2 DUBLİN TƏSNİFATLARI/TANIDICILARI/ DESKRİPTORLARI	79
ƏLAVƏ 3 REFLEKSİYA	85
ƏLAVƏ 4 QISA QLOSSARİ	94
ƏLAVƏ 5 BOLONYA PROSESİ (qısa məlumat)	98
İstifadə olunmuş ədəbiyyat və informasiya mənbələri	101
Termin və məqalə adlarının azərbaycan dilində siyahısı .	103
Termin və məqalə adlarının ingilis dilində siyahısı/Index .	107

Müqəddimə

TEMPUS-DoQuP¹ layihəsinin məqsədi tərəfdaş ölkələrdə (Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Tacikistan) universitetlərin təhsil proqramlarının keyfiyyətini, şəffaflığını və müqayisə qabiliyyətini milli və beynəlxalq səviyyədə təşviq etmək və onları Avropa standartlarına uyğunlaşdırmaq üçün on-line sənədləşmə sisteminin müəyyənəşdirilməsi və tətbiq edilməsindən ibarətdir.

Genuya Universitetinin (İtaliya) DOQUP layihəsi üzrə rəhbəri, professor Alfredo SQUARZONİ-nin təşəbbüsü ilə bu TEMPUS layihəsinin kontekstində bir sıra termin və anlayışların qısa qlossarisinin ingilis dilində işçi variant kimi təqdim edilmiş “DOQUP Terminlər lüğəti” layihənin iştirakçıları üçün hazırlanmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ümumilikdə Bolonya prosesinin, o cümlədən DOQUP layihəsinin müxtəlif aspektlərinin peşəkar baxımdan tam anlaşılması üçün terminoloji baza azərbaycan dilində hələlik kifayət qədər inkişaf etməmişdir. Bu baxımdan, lüğətin azərbaycandilli variant üçün genişləndirilməsi vaxtında atılmış addım idi. Bu lüğət, Azərbaycanda Bolonya prosesinə dair ixtisaslaşmış məlumat mənbəyinin yaradılması sahəsində ilk cəhdlərdən biridir.

Azərbaycan təhsil məkanı üçün lüğətin əsaslı surətdə genişləndirilmiş versiyası prof., f.r.e.d. Ruslan SƏDİRƏANOV (OYU üzrə DoQuP layihəsinin Koordinatoru, Beynəlxalq Əlaqələr və İnkişaf üzrə Prorektor, Təhsil Nazirliyində Ali Təhsildə Keyfiyyətin Təminatı üzrə Müşavir) tərəfindən tərtib edilmiş və uyğunlaşdırılmışdır.

¹ DoQuP - Documentation for quality assurance of study programmes - Təhsil Proqramlarının Keyfiyyət Təminatı üçün Sənədləşmə

Lüğəti azərbaycan dilinə Eyvaz HÜSEYNOV (OYU-da Keyfiyyətin Təminatı Mərkəzinin Direktoru) tərcümə etmişdir. Vəsilə ZEYNALOVA, (OYU-da Beynəlxalq Əlaqələr Şöbəsinin meneceri) və Ayna NƏCƏFOVA, (OYU-da Keyfiyyətin Təminatı Mərkəzinin meneceri) lüğətin tərtibatında texniki yardım göstərmişlər.

Lüğətin azərbaycandilli variantı DOQUP layihəsinin mühüm nəticələrindən biridir. Lüğət Azərbaycandakı digər ali təhsil müəssisələrinin istifadəsi üçün Odlar Yurdu Universitetinin veb saytında (www.oyu.edu.az) yerləşdirilmişdir.

A

Akkreditasiya	Accreditation
----------------------	----------------------

Dövlət və ya qeyri – dövlət təşkilatları tərəfindən ali təhsil müəssisələrinin və ya təhsil proqramlarının fəaliyyətinin müəyyən olunmuş kriteriyalara, standartlara, tələb və normalara uyğunluğunun dövrü olaraq qiymətləndirilməsi və tanınmasıdır.

Mahiyyət etibarilə akkreditasiya ali təhsil proqramlarının sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirən, onların məzmunu və mahiyyətini araşdıran ixtisas sahəsidir. Təhsil proqramının profilə və səviyyəyə uyğunluğunun müəyyən edilməsi ali təhsil üzrə ixtisas dərəcələrinin Avropa çərçivəsinin tələblərinə münasibətdə təsdiq edilmiş minimum standartlar əsasında həyata keçirilir.

Akkreditasiya edən orqan tərəfindən aparılmış qiymətləndirmənin nəticəsi proqramın (və ya ali məktəbin) keyfiyyətinin və bunun nəticəsi olaraq proqramın (ali məktəbin) statusunun rəsmən tanınmasıdır.

Əksər hallarda bu proses keyfiyyətin təminatı ilə əlaqədar xüsusi prosedurun aparılmasını nəzərdə tutur və akkreditasiya edən orqanın əsaslandığı akademik və peşəkarlıq standartlarının tələblərinə proqramın və ya ali məktəbin cavab verib-verməməsini qiymətləndirir.

Akkreditasiya yeni proqramların keyfiyyətinin təminatına, həmçinin mövcud olan proqramların keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsinə xidmət edir. O, xarici ekspertizanın şəffaf prosedurları ilə formal olaraq əlaqəli olan məhdud müddətə verilir. Proqramın xarici ekspertlər tərəfindən qiymətləndirilməsi müvafiq səlahiyyəti olan xüsusi agentliklər tərəfindən həyata keçirilir.

Akkreditasiya prosesi adətən 3 mərhələdə aparılır:

- ali məktəbin ümumi fəaliyyətinə və ya onun hər hansı bir proqramına dair müəllimlər, idarə heyəti və işçilər tərəfindən təşkil olunmuş özünüqiymətləndirmə prosesi. Özünüqiymətləndirmənin nəticələri akkreditasiya orqanının standart və meyarlarının əsas kimi götürüldüyü hesabatda öz əksini tapır;
- akkreditasiya təşkilatı tərəfindən seçilmiş ekspertlər qrupunun akkreditasiya keçirilən ali məktəbə gəlməsi. Ali məktəbdə olarkən, onlar müəllimlər və rəhbərliklə müzakirələr aparırlar. Bu işin nəticəsi olaraq, komissiyanın qənaətləri və tövsiyələrini özündə əks etdirən hesabat hazırlanır;
- keyfiyyətin təyin edilmiş meyarlarına əsaslanan bütün faktların komissiyaya tərəfindən qiymətləndirilməsi və akkreditasiya üzrə yekun qərarın çıxarılması. Bu qərar ali məktəb rəhbərliyinə və müvafiq instansiyalara çatdırılır.

Akkreditasiya institusional və xüsusi, həmçinin milli və beynəlxalq növlərə bölünür.

- *Institusional akkreditasiya*: bu termin, ali məktəbin bütün tədris proqramları, resursları və tədris metodları da daxil olmaqla, ali təhsil müəssisəsinin ümumi akkreditasiyasına aiddir.
- *Xüsusi-təyinatlı akkreditasiya*: Kurs və tədris proqramlarının məzmunu baxımından xüsusi standartlar tətbiq edən, proqram akkreditasiyası üzrə “ixtisaslaşmış” akkreditasiya orqanları və ya agentlikləri tərəfindən ayrı-ayrı struktur vahidlərinin və proqramların (məsələn, peşə təhsili) akkreditasiyası.
- *Milli akkreditasiya* – hər hansı ölkə miqyasında akkreditasiya agentliyi tərəfindən təhsil təşkilatının və ya proqramının akkreditasiyası.
- *Beynəlxalq akkreditasiya* - xarici akkreditasiya agentliyi tərəfindən təhsil təşkilatı və ya proqramının

akkreditasiyası.

Xarici (kənardan) ekspertlərin ali məktəbə gəlməsi – Bu, xarici qiymətləndirmənin, akreditasiya prosesinin ümumilikdə qəbul edilmiş hissəsi olan komponentidir. Lakin onu ali məktəbin özünün də təşəbbüsü ilə başlamaq mümkündür. Ali məktəbin özünüqiymətləndirmə materiallarını yoxlamaq, professor-müəllim heyəti, tələbələr, işçi heyət və digər nümayəndələrlə müsahibə aparmaq, təklif olunan xidmətlərin keyfiyyət və səmərəliliyini qiymətləndirmək, həmçinin onların təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələr vermək məqsədilə xarici ekspertlər vaxtaşırı ali məktəbə gedirlər.

Akkreditasiyanın qüvvədə olma müddəti: akreditasiya üzrə qərarlar məhdud müddət üçün qəbul edilir. Akreditasiya üzrə lisenziyanın qüvvədə olma müddəti, göstərilən müddət başa çatdıqdan sonra onun yeniləşdirilməsi barədə qərar qəbul etmək hüququna malik olan akreditasiya agentliyi tərəfindən müəyyən edilir.

Akkreditasiya statusu: akreditasiya agentliyi tərəfindən milli və ya xüsusi səviyyədə müəyyən edilmiş müvafiq standartlara və ya tələblərə uyğunluq haqqında konkret ali məktəbə və ya hər hansı proqrama verilmiş rəsmi qiymətdir.

Akkreditasiya portfoliosu: müəyyən məsələlər üzrə, xüsusilə də təhsil standartları ilə bağlı, nailiyyətlərin əldə olunmasını təsdiq edən məlumatlar toplusudur. Bu fəaliyyət ya müvəkkil edilmiş (səlahiyyətli) orqan tərəfindən, ya da xarici ekspertlər tərəfindən həyata keçirilir.

Akkreditasiya orqanı: qiymətləndirmə standartları və meyarlarını hazırlayan və kollegial qiymətləndirməni həyata keçirən, milli və ya regional səviyyədə hökumət, qeyri-hökumət və ya özəl təhsil təşkilatı. Keyfiyyət meyarlarına riayət edilməsini yoxlamaq üçün ekspertlər vaxtaşırı qiymətləndirmə aparılan ali məktəbə gedirlər. Bu orqan ayrı-ayrı ali məktəblərə və proqramlara, sözügedən struktur vahidləri qiymətləndirmə prosedurunun uğurla başa vurduqdan

sonra, rəsmi status və lisenziya vermək səlahiyyətinə malikdir. ■

Ali təhsil	Higher education
-------------------	-------------------------

Bolonya islahatlarının əsas obyektidir. Ali təhsil – ali təhsil müəssisələri tərəfindən 3 mərhələli proqram və Vahid Avropa Ali Təhsil Məkanı ixtisas dərəcələri strukturu səviyyələri üzrə təklif olunan təhsildir.

Ali təhsil, orta məktəbin yuxarı siniflərini bitirmək haqqında şəhadətnamə, digər müvafiq peşə ixtisas dərəcələri və ya təsdiq edilmiş əvvəlki təhsili və/və ya əvvəlki təcrübəsi olan tələbələrin daxil olduğu akademik təhsil proqramlarına şamil edilir. Ali təhsil verən təchizatçılar universitetlər, ali peşə ixtisasları üzrə təhsil verən müəssisələr, ali təhsil müəssisələri, kolleclər, politexnik institutları və sairə ola bilər.

Beynəlxalq təhsil məkanında ali təhsilin iki alt-bölməsi kimi ali peşə təhsili və ali akademik təhsil ayırd edilir.

Ali peşə təhsilinin proqramları dar peşə yönümlü müəssisələrdə həyata keçirilir (mühəndislik, tikinti və digər sahələr).

Son illər bütün Avropa ölkələrində ali peşə təhsili sistemindən ali akademik təhsil trayektoriyasına keçid imkanları təyin edilmişdir. ■

Ali təhsilin dövrləri	Cycles of higher education
------------------------------	-----------------------------------

Bolonya prosesi çərçivəsində ali təhsil üç dövrdən ibarətdir: bakalavriat, magistratura və doktorantura.

Birinci dövrdəki biliklər öz yeniliyi və novatorluğu ilə səciyyələnməkdən əlavə , konkret təhsil sahəsinə aid nəzəriyyə və prinsiplərin tənqidi qavranılmasını, mürəkkəb və öncədən proqnozlaşdırılmayan problemlərin həllində ustalılıq və yenilikçilik amillərini özündə cəmləşdirir.

İkinci dövr təhsil alanın ixtisaslaşdığı sahə üzrə ən mütərəqqi bilikləri özündə cəmləşdirən yüksək dərəcədə ixtisaslaşmış biliklər əldə etməsini, konkret və əlaqəli sahələrdəki bilikləri tənqidi qavramasını, araşdırma sahəsindəki problemləri həll etmək, yeni bilik yaratmaq və müxtəlif sahələrdən olan bilikləri sintez etmək bacarıqlarını nəzərdə tutur. İkinci dövrdə konkret sahə üzrə bilik və bacarıqların ixtisaslaşması nəzərdə tutulduğu üçün birinci dövrə müqayisədə bu dövrdə proqram profillərinin daha geniş müxtəlifliyi müşahidə olunur.

Üçüncü dövr ixtisaslaşma sahəsində və əlaqəli sahələrdə ən mütərəqqi biliklərin əldə edilməsini, araşdırma aparma və innovasiyalar yaratma sahəsində prinsipial problemlərin həlli üçün vacib olan sintez və qiymətləndirmə daxil olmaqla ən yeni ixtisaslaşmış bacarıqların və metodların, peşəkar sahədə mövcud olan biliklərin və təcrübənin yenidən dərk edilməsi bacarığını, həmçinin yeni ideyalar irəli sürülməsində və innovativ proseslərin hazırlanmasında nüfuz, yenilikçilik, müstəqillik, elmi və peşəkar tamlıq nümayiş etdirmək bacarığını nəzərdə tutur.

Bütün dövrlər üzrə təhsil proqramlarının hazırlanması zamanı bu ümumi tələblər mütləq nəzərə alınır. Bununla belə, hər üç dövr üzrə proqramların formalaşdırılması üçün irəli sürülən əsas tələb tədrisin nəticələrinin müəyyənləşdirilməsidir. Bu zaman akademik ictimaiyyətin nümayəndələrinin rəyi ilə yanaşı, işəgötürənlərin fikri də nəzərə alınmalıdır.

Yalnız bu halda proqramın məqsəd və vəzifələri əsaslandırılmış hesab oluna və proqramın özü keyfiyyət təminatının müasir sistemlərinin tədris proqramları üçün müəyyən edilən tələblərə uyğun gələ bilər.

Peşə profillərinin akademik və peşəkar tərkib hissəsindən ibarət olması təhsil proqramlarının məzmununu müəyyənləşdirmək və ifadə etmək üçün daha münasibdir.

Başqa sözlə desək, ali təhsilin hər dövrü üçün proqramın tərtib edilməsi keçiləcək dərslərin sayının müəyyənləşdirilməsi ilə deyil, proqrama daxil edilməli olan fənn sahələri və nəticələrinin müəyyənləşdirilməsi ilə başlayır. ■

Avropa İxtisaslar Sistemi	European Qualifications Framework
----------------------------------	--

Avropa İxtisaslar Sistemi (AİS) ixtisasların Avropa milli (və/və ya bölmələr üzrə) təhsil sistemləri ilə onların tərkibində olan ixtisasların arasındakı qarşılıqlı əlaqələri şəffaf edən əlaqələndirici bir sistemdir. O, milli ixtisaslar sistemləri arasında izahedici mexanizmdir. Hazırda iki Avropa İxtisaslar Sistemi mövcuddur. Onlardan birincisi Ali Təhsil üzrədir və Bolonya prosesinin bir hissəsi olaraq tətbiq edilir, ikincisi isə təhsilin bütün dövrləri üzrə olan sistemdir və Avropa Komissiyası tərəfindən təklif olunmuşdur. Birinci sistem Avropa Ali Təhsil Məkanı üçün İxtisaslar Sistemi adlanır və AT üçün AİS kimi ixtisaslaşdırılmış formada yazılır. İkinci sistem təhsilin bütün sahələrini, o cümlədən ali təhsili də əhatə edir və Ömürboyu Təhsil üçün Avropa İxtisaslar Sistemi adlanır və ÖBT üçün AİS kimi ixtisaslaşdırılmış formada yazılır.

Bolonya prosesində iştirak edən 46 ölkə tərəfindən qəbul edilmiş AT üçün AİS-in məqsədi aşağıdakılardır:

- Avropanın istənilən yerindən olan tələbələrə (vətəndaşlara, işəgötürənlərə və sairəyə) müxtəlif milli, yerli və regional Avropa ali təhsil ixtisaslarının tam çeşidini və onlar arasındakı qarşılıqlı əlaqələri anlamağa imkan verir.
- Avropanın ali təhsil sistemləri daxilində və onlar arasında qarşılıqlı istifadə etmə imkanlarını, rahatlığı, mobilliyi, əməkdaşlığı, şəffaflığı, tanınmanı və birləşməni (əlaqələri) təşviq edir.
- Təhsil proqramlarının məzmununda və həyata keçirilməsində, milli, yerli, regional və təşkilati akademik müstəqillikdə müxtəlifliyi təmin edir.
- Avropa ali təhsilinin rəqabət qabiliyyətini və səmərəliliyini gücləndirir.
- Həmçinin “Milli İxtisaslar Sistemi”-nə nəzər salın. ■

Avropa Kredit Transferi (köçürülməsi) və Toplanması Sistemi - AKTTS	ECTS – European Credit Transfer and Accumulation System
--	--

AKTS hər hansı təhsil proqramının məqsədinə çatmaq üçün tələb olunan tələbə iş yükünə və bir akademik il ərzində əyani şöbə tələbəsinin iş yükünün 60 kredit təşkil etməsi prinsipinə əsaslanan tələbə-yönlü kredit sistemidir.

Avropada hər hansı tam həcmli təhsil proqramının tələbə iş yükü əksər hallarda adi davamiyyət müddəti olan təhsil proqramları üçün (yəni yay tətilləri olan) təqribən 1500 saatdan - 1800 saatadək təşkil edir. Kreditlər rəsmi tədris planı əsasında bölüşdürülür. ■

B

Bacarıq	Skill
----------------	--------------

Hər hansı hərəkəti (fəaliyyəti) yerinə yetirmək üçün tələb olunan əqli (zehni) və ya fiziki gücdür. Tyuningq-ə görə, əldə edilmiş və ya anadangəlmə qabiliyyətdir.

Bacarıq – praktiki fəaliyyətdə özünün xüsusi bilikləri və vərdişlərindən məqsədyönlü tərzdə istifadə edə bilmək qabiliyyətidir. ■

Bakalavr dərəcəsi	Bachelor / Bachelor's degree
--------------------------	-------------------------------------

Üç səviyyəli Bolonya ali təhsil sisteminin birinci səviyyəsidir. Ali təhsilin birinci dövrünün ixtisas dərəcəsidir və iş həcmi 180-240 kredit vahidindən ibarətdir. Bakalavr proqramı üzrə təhsil seçilmiş ixtisas çərçivəsində əmək bazarında tələb olunan bilik və bacarıqların əldə olunmasını nəzərdə tutur.

Bakalavriat – bakalavr elmi dərəcəsi və ya bakalavr ixtisas dərəcəsinin təltif edilməsi və bakalavr diplomunun verilməsi ilə təsdiq olunan ali təhsildir.

Birinci dövrün proqramı ikinci dövrün proqramlarına keçmək imkanı yaratmalıdır.

Dublin deskriptorlarına uyğun olaraq, birinci dövrün başa vurulmasını ifadə edən ixtisas dərəcələri, öyrəndikləri sahə üzrə bilik və qavrama əldə etmiş, o cümlədən bu sahədə mövcud olan ən mütərəqqi bilikləri nümayiş etdirməyi, bu bilik və qavramanı peşəkar səviyyədə tətbiq etməyi, öyrəndikləri sahə üzrə əsaslandırma təqdim edə bilən və problemləri həll

etməyi, sosial, etik və elmi fikirləri nəzərə alaraq informasiyanın toplanılmasını və təhlilini, bu informasiyanı, ideyaları, problemlər və onların həlli yollarını istər mütəxəssislərə, istərsə də qeyri-mütəxəssislərə çatdırmağı bacaran məzunlara verilir. ■

Bençmark/ etalonla müqayisə meyarı	Benchmark
---	------------------

Hər hansı bir şeyin keyfiyyətini və ya nəticəsini ölçmək və ya müqayisə etmək üçün istifadə oluna biləcək standart və ya meyar. Müqayisə üçün etalonun olması bençmarkinqin (müqayisə prosesinin) həyata keçirilməsi üçün zəruri şərtidir. ■

Bençmarkinq / etalonla müqayisə prosesi	Benchmarking
--	---------------------

Əslində bençmarkinq hər hansı bir şeyin təkmilləşdirilməsi üçün etalonla müqayisə prosesidir.

Biznes-mühitdə bençmarkinqin müxtəlif izahları mövcuddur. Bençmarkinqin klassik tərifini təkmilləşdirmənin bu metodunun banisi Robert Kempin verdiyi tərifdir: “Bençmarkinq fəaliyyətin yaxşılaşdırılmasına aparan yaxşı metodların axtarışdır”.

Bençmarkinq – yaxşı müəssisələrin, tərəfdaşların və rəqiblərin fəaliyyəti, onların istifadə etdiyi idarəçilik metodları haqqında informasiyanın yığılması və təhlili prosesidir. Bençmarkinqin məqsədi şəxsi fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılması və rəqabətli mübarizədə üstünlük əldə edilməsindən ibarətdir. Bençmarkinqin obyektini texnologiya, istehsalat prosesləri, istehsal və məhsul satışının metodları təşkil edir.

1990-cı illərin əvvəllərində ABŞ beşmarkinqi ali təhsil sahəsində tətbiq etməyə başlayan ilk ölkə idi. Bu metodu tətbiq etmənin məqsədi ən yaxşı təcrübəni keyfiyyətin yaxşılaşdırılması üçün uyğunlaşdırmaqdan ibarət idi.

Bu gün Avropa ali təhsilində istifadə olunan qiymətləndirmələr arasında aşağıdakı metodları göstərmək olar: qiymətləndirmənin bilavasitə özü, audit, akkreditasiya və beşmarkinq.

Avropa ali təhsil sahəsində müqayisə üçün istifadə olunan əsas metodologiyalar bunlardır: ən yaxşı təcrübənin mübadiləsi, eyni səviyyədə olan digər universitetlər tərəfindən qiymətləndirmə (*peer review*), *həmçinin nəticələrin müqayisəsinin göstəriciləri və metodu (beşmarkinq)*.

Universitet mühitində müxtəlif göstəricilərin təsnifatı üçün Avropa Komissiyası aşağıdakı tədqiqat sxemini tövsiyə edir:

Daxil olma – proses – nəticə (təhsil müəssisələrinin) – *alınan məhsul* (təlimin nəticəsi) – ***təsir***.

- *Daxil olma* məfumu (kateqoriyası) tədris imkanlarının dəstəklənməsini asanlaşdırən resursları əhatə edir.
- *Proses* məfumu təhsil prosesinə “sistemli” yanaşmanın həyata keçirilməsinə kömək etməyi nəzərdə tutur.
- *Alınan məhsul* kateqoriyası bilik, bacarıq, münasibətlər və dəyərlər kimi, fərdin aldığı təhsilin nəticələrini əhatə edir.
- *Təsir* məfumu təhsilin evə, işə və ümumilikdə cəmiyyətə göstərdiyi ümumi effekti nəzərə alır.

Nəyin müqayisə olunmasından və ya hansı informasiyanın toplanılmasından asılı olaraq, beşmarkinqin müxtəlif növləri mövcuddur. Onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

- strateji beşmarkinq (rəqiblər tərəfindən istifadə edilən strategiyaya xüsusi diqqət yetirir);

- əməliyyat bençmarkinqi (məhsulun necə istehsal olunduğuna, digər təşkilatların öz fəaliyyətlərini nə qədər yaxşı aparmaqlarına və bu nailiyyətləri necə əldə etmələrinə xüsusi diqqət yetirir);
- müəyyən parametrlər üzrə bençmarkinq: təhsil müəssisələrini konkret parametrlər üzrə (praktiki fəaliyyət və ya xidmətlər, çıxardılmış və ya çıxıb getmiş tələbələrin sayı, kommunikasiyalardan sərbəst istifadə etmək imkanları və sairə).

Ümumiyyətlə, təhsil sahəsində bençmarkinq rəqabət qabiliyyətli olmaq üçün faydalı, asan anlaşılan və səmərəli bir vasitə kimi bərqərar olmuşdur.

Bençmarkinq aşağıdakı suallara cavab verməyə cəhd göstərir:

- Başqaları ilə müqayisədə bizim işlərimizin vəziyyəti necədir?
- Biz nə qədər yaxşı olmaq istəyirik?
- Bu işdə ən yaxşı olan kimlərdir?
- Onlar buna necə nail olurlar?
- Onların etdiyini biz öz təşkilatımıza (universitetimizə) necə uyğunlaşdırma bilərik?
- Biz bu sahədə ən yaxşı olandan da necə daha yaxşı ola bilərik?

Əvvəllər bu cür suallar ola bilsin ki, ali təhsil müəssisələri üçün əhəmiyyət kəsb etməirdi. Lakin bugünkü rəqabətli və sürətlə dəyişən bazarlarda (ali məktəblərə qəbul olanların və maliyyələşmənin azalması ilə səciyyənlənən), təşkilatlar mövcud durumla (status-kvo vəziyyəti ilə) razılaşmamağı və potensial müştərilərin fikri baxımından özlərinin daxili əməliyyatlarını və nisbi mövqelərini daim qiymətləndirməyi öyrənirlər. Bu suallara cavab vermək üçün

bençmarkinq üzrə aparıcı praktiklər (mütəxəssislər) tərəfindən bir neçə çox-pilləli bençmarkinq metodları işlənib hazırlanmışdır.

Bençmarkinq prosedurları ixtisarlaşdırılaraq dörd addımla ifadə oluna bilər:

1. araşdırmanın planlaşdırılması;
2. tədqiqatın aparılması ;
3. məlumatın təhlili ;
4. nəticələrin, araşdırmanı aparan təsisat üçün uyğunlaşdırılması.

Birinci addım, öyrənilməli olan inzibati və ya tədris proseslərinin seçilməsini və müəyyələşdirilməsini, bu prosesin necə ölçüləcəyini və hansı müəssisələrlə müqayisə olunmanı əhatə edir.

İkinci addım, bençmarkinq prosesinin məlumatları, araşdırılan kolleclər, universitetlər və ya digər təşkilatlar haqqında xüsusi araşdırmalardan istifadə edərək toplanır.

Üçüncü addım, tədqiqat nəticələrinin hesablanması və tövsiyələrin hazırlanması üçün yığılmış məlumatların təhlilindən ibarətdir. Bu mərhələdə, müqayisə olunan qurumların (müəssisələrin) fəaliyyətlərindəki fərqlər və ya çatışmazlıqlar liderlərin öz fəaliyyətlərində istifadə etdiyi proses təkanvericilərini müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Dördüncü addım, bençmarkinq dövrəsinin birinci təkrarlanmasında bu təkanvericilərin yaxşılaşma üçün uyğunlaşdırılması və layihənin başlıca məqsədidir.

Bençmarkinq araşdırmasını başlamazdan öncə, təsisat bençmarkinqin mövcud vəziyyət üçün müvafiq keyfiyyət yaxşılaşdırılması vasitəsi olub-olmaması barədə qərar qəbul etməlidir.

Birgə/Müştərək təhsil proqramları	Joint Educational Programs
--	-----------------------------------

Birgə təhsil proqramları universitetlərarası müqavilələr çərçivəsində birgə hazırlanmış və yerli tədris planlarına daxil edilmiş tədris planları əsasında sonuncularla birgə həyata keçirilir. Sonuncular birgə proqramın iştirakçıları olan ali məktəblərin təklif etdiyi modulların/kursların toplusundan ibarətdir.

Bununla yanaşı, bu modulların bir hissəsi mütləq tərəfdaş universitetlərdə mənimsənilməlidir və onlar kredit vahidlərinin köçürülməsi üzrə Avropa sisteminə uyğun olaraq qarşılıqlı surətdə nəzərə alınmalıdır.

Ümumiyyətlə, birgə təhsil proqramlarının başa çatması üzrə verilən diplomlar üç növdə ola bilər:

1. Tərəfdaş-ölkələrdə tanınan, iki və ya daha çox sayda universitetlərin birgə diplomu;
2. Milli diploma əlavə olaraq, xarici universitetin verdiyi diplom;
3. Əlavə kurslar (hüquqi qüvvəsi olmayan əlavə sertifikat formasında) göstərilməklə verilən milli diplom.

Birgə/ikili diplom proqramlarının planlaşdırılması və həyata keçirilməsi zamanı onun tərəflərdən hər birinin milli prosedurlarına və ya beynəlxalq təşkilatların tələblərinə uyğunluğu baxımından keyfiyyətin təminatına xüsusi diqqət yetirilir.

Birinci mərhələ/dövr dərəcəsi	First Cycle Degree
--------------------------------------	---------------------------

Bolonya Bəyannaməsinə əsasən adi halda ən azı üç il davam etməli və ya Avropa Kredit Transfer Sistemində görə minimum 180 kredit toplamalı olan birinci mərhələ/dövr təhsilini uğurla başa vurduqdan sonra verilən ali təhsil ixtisas dərəcəsidir.

Bir çox hallarda o, “Bakalavr dərəcəsi” adlanır. ■

C

COPS təhlili (universitet üçün)	COPS analysis (for university)
--	---

Rəqabətli bir mühitdə fəaliyyətin səmərəli olması üçün insan amilinin artan rolu geniş istifadə olunan və COPS-analizi (təhlili) kimi tanınan müxtəlif universitetlərin kadrlarının idarə olunması üçün həlledici vasitələrdən birinin yaradılmasına təkan vermişdir.

Beləliklə, COPS-analizi universitetin effektiv insan resursları strategiyasının hazırlanması üçün bir vasitədir. Bu metodun əsas komponentləri universitetlə işçi heyət arasındakı əlaqələrin dörd sahə üzrə xüsusi yoxlama suallarının təhlili ilə əhatə olunur.

Tarixən, COPS analizi biznes mühitində yaranmışdır və o, işgüzar fəaliyyətin səmərəliliyini artırmaq üsuludur.

COPS abbreviaturasının mənası belədir: CULTURE – Mədəniyyət, ORGANIZATION – Təşkilat, PEOPLE – İnsanlar, SYSTEMS – Sistemlər.

Ətraflı məlumat üçün ƏLAVƏ 1-ə baxın. ■

D

Deskriptorlar/Tanıdıcılar	Descriptors
----------------------------------	--------------------

İxtisas dərəcələri çərçivəsinə aid olan bir termdir. Deskriptorlar ixtisas dərəcəsinin müxtəlif səviyyələri üçün tədrisin (öyrətmənin) nəticələrini ümumiləşdirilmiş tərzdə təsvir edir.

Deskriptorlar sistemi invariantdır, yəni hər hansı konkret təhsil konteksti ilə əlaqəli deyil və buna görə də o, ixtisas dərəcələrinin müqayisə edilməsinə imkan yaradır.

Bolonya prosesində ali təhsil üzrə Avropa ixtisaslar çərçivəsinin tərkib hissəsi olan Dublin deskriptorları (2002-ci ildə işlənilib-hazırlanmışdır) tətbiq olunur.

Dublin deskriptorları ali təhsilin hər bir dövründə tədrisin nəticələrinin qiymətləndirilməsi üzrə irəli sürülən razılaşdırılmış tələbləri əks etdirir və yüksək dərəcədə təfəsilatlar əlavə edilməklə ali təhsilin milli sistemlərində tətbiq oluna bilər.

Ətraflı məlumat üçün ƏLAVƏ 2-yə baxın. ■

Dərəcə	Degree
---------------	---------------

Dərəcə - Təsdiq edilmiş təhsil proqramının tələbə tərəfindən uğurla bitirildikdən sonra ali məktəb tərəfindən ona verilən ixtisas dərəcəsidir.

Kreditlərin toplanması sistemində hər hansı təhsil proqramı, konkret təlim nəticələri toplusuna nail olmağa görə

verilmiş müəyyən sayda kreditlərin toplanması vasitəsilə tamamlanır.

Müxtəlif ölkələrdə verilən ixtisas dərəcələri adlarına, ixtisas dərəcələrinə irəli sürülən tələblərə, təltif olunma və/və ya təsdiq edilmə prosedurlarına görə bir-birindən xeyli fərqlənir.

Bolonya prosesinə qoşulmuş Avropa ölkələrində bakalavr (və ya Fransada – lisenziat), magistr, fəlsəfə doktoru (burada fəlsəfə dedikdə, konkret fəlsəfə elmi deyil, ümumiyyətlə elmlər nəzərdə tutulur; bununla yanaşı, analogi qaydada hüquq, tibb, teologiya və sairə elmlər doktoru dərəcələri işlənir) ixtisasları çərçivəsində harmonizasiya (eyniləşdirmə) həyata keçirilir. ■

Dərəcə profili	Degree Profile
-----------------------	-----------------------

Təhsil proqramı və ya ixtisaslaşma xüsusiyyətlərinin təsviridir. Bu tanıtıcı, sözügedən təhsil proqramının məxsusi məqsədlərinə əsaslanan proqramın əsas xüsusiyyətlərini, tədris olunan fənlərin akademik xəritəsinə və ya tematik təlimlərə necə uyğunlaşmasını və peşəkar ictimaiyyətə nə dərəcədə aid olmasını göstərir.

Cəmiyyətin və konkret fənn sahəsinin birgə ehtiyaclarının, o cümlədən sözügedən təhsil proqramının təsis edilməsi üçün tələb olunan maliyyə və kadr resurslarının təhlili prosesinin nəticəsində yeni dərəcə profili təsis edilə bilər. ■

Didaktik vahid	Didactic Unit
-----------------------	----------------------

Müstəqil, forma baxımından strukturlaşdırılmış öyrənmə təcrübəsidir. Onun əldə edilməli olan sərişətlər baxımından

ifadə olunan aydın və təfsilatlı təlim nəticələri toplusu, müvafiq qiymətləndirmə meyarları olmalıdır.

Didaktik vahidlərdə müxtəlif sayda kreditlər ola bilər, lakin buna baxmayaraq tövsiyə olunur ki, sözügedən vahidlərdə kreditlərin sayı eyni və ya onların hasili qədər olsun.

Dissertasiya işi (və ya yekun iş) ilə birlikdə bu vahidlər təhsil proqramlarının əsasını təşkil edir. ■

Diploma əlavə	Diploma Supplement
----------------------	---------------------------

Diploma əlavə beynəlxalq səviyyədə tanınan formata əsasən uğurla başa çatmış təhsil proqramı haqqında daha təfsilatlı məlumat vermək üçün rəsmi ixtisas sənədinə əlavədir.

Şəffaflyq və müqayisə edilə bilmə səbəblərinə görə, Avropa Komissiyası, Avropa Şurası və YUNESKO/CEPES tərəfindən hazırlanan bu formata dəqiq riayət edilməsi vacibdir. ■

Doktorantura	Doctoral studies / PhD program
---------------------	---

Ali təhsilin üçüncü dövrüdür, orta müddəti 3 - 4 ildir.

Alimlik dərəcəsi (üçüncü dövr) namizədlərinin hazırlığı ali təhsil üzrə Avropa məkanının ümumi ixtisas dərəcələri çərçivəsində həyata keçirilir. ■

Dövrələr/səviyyələr	Cycles
----------------------------	---------------

Avropa Ali Təhsil Məkanında ali təhsil 3 səviyyədə aparılır. Bolonya Bəyannaməsində qarşıya qoyulan məqsədlərdən biri bakalavr (natamam ali təhsil) və magistr (tam ali təhsil) kimi iki əsas dövr üzərində qurulmuş sistemin qəbul edilməsi olmuşdur.

Hal-hazırda doktorantura təhsili də Bolonya strukturuna daxil edilmişdir və üçüncü dövr hesab olunur. ■

Dövr tanındıcları (deskriptorları, təsvirləri)	Cycle Descriptors
---	--------------------------

Hər üç dövrün ümumiyyətlə gözlənilən təlim nəticələrinin ümumi xülasəsidir. Ümumi dövr (səviyyə) tanındıclarının ən yaxşı nümunəsi Birgə Keyfiyyət Təşəbbüsü (BKT) adlı ekspertlər qurupu tərəfindən hazırlanmış Dublin Tanındıclarıdır.

Bu tanındıclar (AKTS ilə birlikdə) “Avropa Ali Təhsil Məkanının İxtisaslar Sistemi” üçün əsaslardan biri olmuşdur. *“Dublin Tanındıcları”*, *“Avropa İxtisaslar Sistemi”* və *“Səviyyə Tanındıcları”-na da nəzər salın.* ■

Dublin təsnifatları/ tanındıcları/deskriptorları	Dublin Descriptors
---	-------------------------------

Dublin təsnifatları Bolonya dövrünün sonunu təmsil edən təltiflərlə əlaqəli olan nailiyyət və qabiliyyətlərin səciyyəvi gözləntiləri üçün son dərəcə ümumi açıqlamaları özündə əks etdirir.

Ümumi səviyyə tanıtıcıları “birinci dövr daxilində qısa dövr” üçün, birinci, ikinci və üçüncü dövr üçün hazırlanmışdır. Sözügedən təsnifatlar səriştə səviyyələri baxımından ifadə olunmuş meyarlar toplusundan ibarətdir və onlar müxtəlif dövrlər arasında geniş və ümumi şəkildə fərqləndirmə aparmağa imkan verir. Aşağıdakı beş meyar toplusu mövcuddur:

- Bilik və anlamı əldə etmək;
- Bilik və anlamı tətbiq etmək;
- Fikir yürütmək və seçim etmək;
- Bilik və anlamı ötürə bilmək;
- Öyrənməni davam etdirmək bacarıqları.

Dublin təsnifatları özünü *Birgə Keyfiyyət Təşəbbüsü (BKT)* adlandıran beynəlxalq ekspertlər qrupu tərəfindən hazırlanmışdır.

Ətraflı məlumat üçün ƏLAVƏ 2-yə baxın. ■

E

Elmi rəhbər	Supervisor
--------------------	-------------------

Tələbənin dissertasiya işlərinin gedişatına nəzarət etmək, ona məsləhət verib yol göstərmək üçün universitetin professor-müəllim heyəti arasından seçilmiş məsul şəxsdir. ■

Elektiv/seçilən fənlər	Elective subjects
-------------------------------	--------------------------

Tədris olunan kursa əsas fənlərə əlavə olaraq daxil edilməli olan seçilmə fənlər (latınca electus - “seçilmiş” mənasında işlənir).

Bu fənlərin məzmunu tələbənin şəxsi meyillərinə uyğun olaraq, onun peşəkar maraqlarını, o cümlədən ixtisaslaşma dərəcəsini dərinləşdirməyə kömək edir. Tələbə tərəfindən seçildikdən sonra bu fənlərin öyrənilməsi məcburidir. ■

Ə

Əlavə (fakultativ) didaktik vahid	Optional Didactic Unit
--	-------------------------------

Təhsil proqramının bir hissəsi kimi seçilə bilən, lakin tələbələrin hamısı üçün məcburi olmayan didaktik vahiddir.

Bəzi sistemlər didaktik vahidləri seçimli (yəni, əvvəlcədən müəyyən edilmiş siyahıdan seçilmiş) və tamamilə könüllü olan didaktik vahidlərə ayırır. ■

F

Fəlsəfə doktoru dərəcəsi	Doctoral degree/ PhD degree
---------------------------------	------------------------------------

Ali təhsilin üçüncü mərhələsinin elə ixtisas dərəcəsidir ki, o, ona sahib olan şəxsin araşdırmalar aparmaq və ya akademik fəaliyyətlə məşğul olmaq bacarığını təsdiq edir.

Dissertasiya formasında təqdim olunan çoxlu sayda əsl araşdırmaların aparılmasını nəzərdə tutur. Bir qayda olaraq, ali təhsilin üçüncü dövrünü başa vurduqdan sonra verilir. ■

i

İdarəçilik	Management
-------------------	-------------------

ISO² 9000:2005 normativi “idarəçilik” üçün, şəxslərin və resursların vəhdəti, konkret vəzifələri, səlahiyyətləri və qarşılıqlı əlaqələri olan kimi müəyyən edilmiş “təşkilati” idarəetmə və nəzarəetmə üçün fəaliyyətləri nəzərdə tutur. ■

İdarəçilik sistemi	Management System
---------------------------	--------------------------

ISO 9000:2005 normativi “idarəçilik sistemi” üçün “sistemin” qarşılıqlı münasibətdə və qarşılıqlı əlaqədə olan amillərinin vəhdəti kimi müəyyən edildiyi, siyasət və məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi və qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olunması üçün uyğun gələn bir sistemi nəzərdə tutur. ■

İxtisas dərəcəsi	Qualification
-------------------------	----------------------

İxtisas dərəcəsinin aşağıdakı mənaları var:

² ISO – International Standardization Organization – Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı

- İxtisas üzrə və ya karyera inkişafı baxımından işçiyə və ya onun əmək fəaliyyətinə münasibətdə irəli sürülən tələblər.
- Təhsil və tədris sahəsindəki təcrübə və nailiyyətlər.
- Təhsili və tədrisi başa vurmaq, testlərin verilməsini və ya imtahanın müvəffəqiyyətlə verilməsini təsdiqləyən və tanıyan (müvafiq sənəd formasında) rəsmi təsdiqləmə.

İxtisas dərəcəsi anlayışı müxtəlif ölkələrdə fərqli mənə daşıyır. Bəzi ölkələrdə ixtisas dərəcəsi anlayışı, konkret işi və ya verilmiş iş yerində irəli sürülən müəyyən edilmiş tələbləri yerinə yetirmək bacarığı deməkdir.

Bu termin həmçinin təhsil səviyyəsi və ya peşə vəzifələrinin öhdəsindən gəlmək bacarığını da ifadə edə bilər ki, o da mənaca “kompetensiya” termininə yaxındır. ■

İxtisas tanıdıcıları	Qualification Descriptors
----------------------	---------------------------

Hər hansı ixtisas üçün təhsilin nəticələri barədə ümumi açıqlamalar.

Onlar Milli İxtisas Sistemlərində açıqlanmış hər hansı ixtisasın əsas nəticələrini təsvir edən səlissə istinad istiqamətlərini təmin edir və səviyyələr arasındakı dəyişikliyin xüsusiyyətini izah edir. ■

İxtisaslar çərçivəsi	Qualifications framework
----------------------	--------------------------

Milli və beynəlxalq səviyyədə tanınan, ixtisasların sistemli və səviyyələr üzrə strukturlaşdırılmış elə təsviridir ki, onun köməyi ilə tədrisin nəticələrinin ölçülməsi və qarşılıqlı əlaqəsi

həyata keçirilir, diplomların və şəhadətnamələrin uyğunluğu müəyyənləşdirilir.

Ali təhsil üzrə Avropa məkanında ixtisaslar çərçivəsi 3 ixtisas səviyyəsindən ibarətdir: bakalavr, magistr və doktor.

Bununla yanaşı, hər bir ölkə öz təhsil sisteminə uyğun olaraq konkret ixtisas və ya elmi dərəcələr daxil edə bilər.

Hər bir səviyyə tədrisin nəticələri, formalaşmış kompetentlik (səriştələr), həmçinin kredit vahidlərinin ümumi sayı üzərində əsaslanan müvafiq deskriptorların köməyi ilə təsvir olunur.

Avropa İttifaqında ömürboyu təhsilin ixtisas dərəcələrinin Avropa çərçivəsi hazırlanıb təsdiq olunmuşdur. Avropa ixtisaslar çərçivəsi Avropa İttifaqının təşəbbüsü ilə bu ittifaqa üzv olan dövlətlərdə tətbiq olunan akademik elmi dərəcələrin və ixtisasların müqayisəsinin təminat aləti kimi yaradılmışdır. Avropa ixtisaslar çərçivəsi Avropa parlamenti tərəfindən 23 aprel 2008-ci ildə qəbul edilmişdir. O, Avropa milli ixtisas çərçivələri və onların tərkibində olan ixtisas dərəcələri arasındakı münasibətləri şəffaf edən struktur təsviridir.

Avropa ixtisaslar çərçivəsi özü-özlüyündə 8 səviyyədən ibarət olan elə bir ümumiləşdirici çərçivədir ki, orada bu səviyyələrdən hər biri biliklər, bacarıqlar və kompetensiyalar (səriştələr) (bu halda məsuliyyət, mürəkkəblik və müstəqillik səviyyəsi kimi anlaşılan) terminləri ilə təsvir olunmuşdur və onlar bir səviyyənin ixtisas dərəcəsinin digər səviyyənin ixtisas dərəcəsinə keyfiyyətə fərqlərini müəyyənləşdirir.

Avropa ixtisaslar çərçivəsi ölkələr arasında ixtisasların müqayisəsini aparmağa imkan yaradır və milli ixtisaslar çərçivəsinin hazırlanması üçün istiqamətləndirmə rolunu oynayır. ■

İkinci dövr dərəcəsi	Second Cycle Degree
-----------------------------	----------------------------

Bu, özündə müəyyən qədər tədqiqat işinin aparılmasını əks etdirən bilən ikinci dövr təhsilinin uğurla başa çatmasından sonra əldə edilən ali təhsil ixtisas dərəcəsidir.

İkinci dövr dərəcəsi çox vaxt “Magistr dərəcəsi” adlanır. Bakalavr onu birinci dövr təhsilini bitirdikdən sonra əldə edə bilər. ■

İmtahan	Exam or Examination
----------------	----------------------------

Didaktik vahidin sonunda, təyin edilmiş müddətlərdə (semestrin və ya rübün sonunda, yarımil və ya tədris ilinin sonunda) ümumiyyətlə, formal olaraq yazılı və şifahi keçirilən yoxlama. ■

K

Keyfiyyət (təhsil proqramının)	Quality (of a study programme)
---	---

ISO 9000 normativinin “keyfiyyət” anlamına uyğun olaraq, “təhsil proqramının keyfiyyəti” göstərilən təhsil xidmətində marağı olanların hamısının, yəni bütün “maraqlı tərəflərin” ehtiyac və gözləntilərinə uyğun olaraq təyin edilmiş keyfiyyət tələblərinin yerinə yetirilməsi səviyyəsini nəzərdə tutur.

Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması – təhsil fəaliyyətində mövcud olan parametrlərin təhsilin keyfiyyəti sahəsindəki siyasətin müəyyən etdiyi məqsəd və vəzifələrə (hədəflərə) yaxınlaşdırılması prosesi və bu prosesin nəticəsidir. ■

Keyfiyyətin idarəçilik Sistemi	Management System for Quality
---------------------------------------	--------------------------------------

ISO 9000:2005 normativi “keyfiyyətin idarə edilməsi” üçün şəxslərin və resursların vəhdətini, konkret vəzifələrini, onların səlahiyyətlərini və qarşılıqlı əlaqələrini müəyyən edilmiş “təşkilati” keyfiyyət baxımından, yəni təklif olunan xidmətin yaxşılaşdırılması və onun həyata keçirilməsi prosesləri vasitəsilə təşkilati fəaliyyətləri yaxşılaşdırmaq üçün idarəçilik fəaliyyətlərini idarə etmək və nəzarət altına almağı nəzərdə tutur.

Keyfiyyətin idarəçilik sistemi keyfiyyət üzrə siyasətin həyata keçirilməsi üçün məhsul və ya xidmətin keyfiyyət tələblərinə uyğunluğunu təmin etmək və keyfiyyətin təmin edilməsi çərçivəsindən daha geniş həcmdə olması nöqteyi-nəzərdən təşkilatda (marağı olan tərəflərdə) marağı olan tərəflərin ehtiyaclarını ödəmək üçün prosesləri, prosedurları, resursları və təşkilati strukturu nəzərdə tutur. ■

Keyfiyyətin idarə edilməsi	Management for Quality
-----------------------------------	-------------------------------

ISO 9000:2005 normativi “keyfiyyətin idarə edilməsi” şəxslərin və resursların vəhdətini, konkret vəzifələri, səlahiyyətləri və qarşılıqlı əlaqələri müəyyən edilmiş “təşkilati” keyfiyyət baxımından, yəni təklif olunan xidmətin yaxşılaşdırılması və onun həyata keçirilməsi prosesləri vasitəsilə təşkilati fəaliyyətləri yaxşılaşdırmaq üçün idarəçilik fəaliyyətlərini tam idarə etmək və nəzarət altına almaq fəaliyyətlərini nəzərdə tutur. ■

Keyfiyyətin qiymətləndirilməsi	Quality Assessment/ Quality Evaluation
---------------------------------------	---

Keyfiyyətin qiymətləndirilməsi - keyfiyyətin təminatı çərçivəsində əsas prosedurdur.

Qiymətləndirmə hər hansı konkret fənn üzrə dərş bölmələrinin tədrisi və ya təşkilinin, o cümlədən departament çərçivəsində və ya bütövlükdə müəyyən edilmiş meyarlara uyğunluğunun təyin edilməsi deməkdir.

O, iki formatda – daxili və xarici qiymətləndirmə formatında həyata keçirilir. Nəticələr və aşkar edilmiş güclü və zəif cəhətlər əsasında keyfiyyətin yaxşılaşdırılması üzrə təkliflər hazırlanır.

Daxili qiymətləndirmə (özünüqiymətləndirmə), inzibati-idarəçilik informasiyasının mütəmadi yığılmasından, tələbə və məzun sorğularının nəticələrindən, professor-müəllim heyəti və tələbə müsahibələrinin materiallarından ibarətdir.

Xarici qiymətləndirmə isə müvafiq səlahiyyəti olan təşkilatlar tərəfindən həyata keçirilir. ■

Keyfiyyət siyasəti	Policy for Quality
---------------------------	---------------------------

İSO 9000:2005 normativi “keyfiyyət siyasəti” üçün hər hansı təşkilatı ən yüksək səviyyədə istiqamətləndirən və idarə edən şəxs və ya şəxslər qrupu kimi müəyyən edilmiş “ali rəhbərlik” tərəfindən təşkilatın keyfiyyətə münasibətdə formal olaraq ifadə edilmiş ümumi məqsədləri və fəaliyyət istiqamətlərini nəzərdə tutur. ■

Keyfiyyət Təminatı, Daxili Keyfiyyət Təminatı, Xarici Keyfiyyət Təminatı (təhsil proqramının)	Quality Assurance, Internal Quality Assurance, External Quality Assurance (of a study programme)
--	---

İSO 9000 normativinin “keyfiyyət təminatı”-na verdiyi tərifi uyğun olaraq, “təhsil proqramının keyfiyyət təminatı” üzrə qarşıya qoyulmuş təhsil məqsədlərinə nail olmağa yönəlmiş təhsil xidmətinin idarə edilməsi üçün bütün fəaliyyətləri (prosesləri) və sonra da marağı olan tərəflərin hamısının qarşısında keyfiyyət tələblərinin yerinə yetirilməsinə “etibarın təmin edilməsi”-ni nəzərdə tutur.

Keyfiyyət təminatı təhsil proqramının keyfiyyətini tələbələr və işəgötürənlər üçün şəffaf və etibarlı edən bir vasitədir. Buna görə də, keyfiyyət təminatı fəaliyyətləri, İSO 9000:2005 normativinin hər hansı bir şeyin sübut və ya doğruluğunu dəstəkləyən məlumatı “obyektiv sübut” kimi nəzərdə tutduğu keyfiyyətə nail olmağın obyektiv sübutunu təmin etmək üçün uyğun olan fəaliyyətlər üzərində qurulmuşdur.

Avropada keyfiyyət tələblərinin və keyfiyyət təminatı fəaliyyətlərinin tərfi üçün əsas istinad Ali Təhsildə Keyfiyyət Təminatı üçün Avropa Assosiasiyasının (ATKTAA) 2005-ci ildə Bergen şəhərində ali təhsil üzrə 45 nazir tərəfindən qəbul edilmiş və istər Avropa və ya onun hüdüdlərindən kənar qəbul edilmiş “Avropa Ali Təhsil Məkanında Keyfiyyətin Təminatı üzrə Standartlar və Təlimatlar” sənədidir. Bu sənəd “*daxili keyfiyyət təminatı*” və “*xarici keyfiyyət təminatı*”-ni müvafiq qaydada təhsil proqramlarının keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və akkreditasiyası üçün təhsil proqramları və xüsusi agentliklər tərəfindən həyata keçirilən keyfiyyət təminatı fəaliyyətləri kimi müəyyənləşdirir.

Beləliklə, keyfiyyət təminatı – təhsil və tədris nəticələrinin, istehlakçının bəyan etdiyi tələblərinə uyğunluğunu təmin etməyə yönəlmiş prosedurlardır.

Keyfiyyətin təmin edilməsi aşağıdakı elementlərin qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutur.

- normativ-hüquqi baza;
- tədrisin aydın məqsədləri;
- kompetensiyalar üzərində əsaslanmış bacarıq və ixtisas dərəcələri;
- standartlara cavab verən təhsil proqramları;
- peşəkar pedaqoji kadrlar;
- informasiyanın toplanması və təhlili sistemi.

Təhsil və tədrisin keyfiyyətinin təmin edilməsinin ən vacib şərtləri təhsil xidmətləri istehlakçısının tələblərinin müəyyənləşdirilməsi və onları necə qarşılamağın təyin edilməsidir.

Bütövlükdə, təhsil proqramları istehlakçıları aşağıdakılar ola bilər:

- təhsilənlərin özləri;
- dövlət;
- işəgötürənlər;
- həmkarlar ittifaqları və peşəkar birliklər.

Keyfiyyətin müqayisə oluna bilən meyarlarının, ümumi metodologiyalarının hazırlanması məqsədilə Avropa əməkdaşlığı Bolonya prosesinin əsas vəzifələrindən biridir. Bu məqsədə çatmaq üçün Ali Təhsilin Keyfiyyət Təminatı üzrə Avropa Şəbəkəsi yaradılmışdır (ENQA). ■

ISO 9000:2005 normativi “keyfiyyətin yaxşılaşdırılması” üçün keyfiyyətin idarə edilməsinin keyfiyyət tələblərini yerinə yetirmək üçün imkanların artırılmasına yönəldilmiş hissəsini nəzərdə tutur. ■

Proqramın/tədris olunan modulun mənimsənilməsinin nəticələrini təsvir edən biliklər, bacarıqlar və onların tətbiqi kimi parametrlərin vəhdətidir.

Kompetensiya anlayışı formal kompetensiyayı, həmçinin bacarıq və biliklərin yeni peşə şəraitinə “köçürülməsini” və ya yeniliklər etmək bacarığını özündə əks etdirə bilər. Səriştənin səviyyəsi insanın əldə etdiyi bacarıq və bilikləri tətbiq edə bilmək qabiliyyəti kimi qiymətləndirilə bilər.

Bəzi səriştələr konkret fənn sahəsi ilə bağlıdır, digərləri isə ümumi xarakter daşıyır. Səriştələrin formalaşması prosesinin təhsil proqramının həyata keçirildiyi bütün müddət ərzində vahid və dövrü şəkildə davam etməsi təbii haldır.

Bolonya prosesində ali təhsildə *fənn üzrə* (fənlə bağlı sahələrə aid olan) və *ümumi* (həmin dövrün bütün kurslarına/modullarına xas olan) *səriştələr (kompetensiyalar)* fərqləndirilir.

Ümumi kompetensiya bilikləri və ideyaları anlamaq və onlardan istifadə etmək qabiliyyətini nəzərdə tutur. ■

Kredit	Credit
---------------	---------------

Müəyyən təlim nəticələrini əldə etmək üçün tələb olunan vaxt baxımından tələbənin iş yükünü ölçmək üçün istifadə olunan “ölçü vahidi”. O, işçi heyətə və tələbələrə zaman baxımından ölçülən təlim nəticələrinə nail olmaq və müvafiq iş yükü üzərində əsaslanan biliyin həcmi və səviyyəsini qiymətləndirməyə imkan verir.

Kredit eyni zamanda xüsusi səviyyədə nəzərdə tutulmuş təlim nəticələrinə iş-əsaslı öyrənmə və ya əvvəlki tədris və ya kurs işi vasitəsilə təsdiqlənmiş bilik səviyyəsinə nail olmanın tanınması kimi də təqdim edilə bilər.

Təhsil müəssisəsi tərəfindən bəzi hallarda kreditin təhsil proqramının bir hissəsi kimi tanınması üçün onun müəyyən müddət ərzində təltif edilməsi tələbinin irəli sürülməsinə baxmayaraq, yığılıqdan sonra, kredit adətən itirilə bilməz.

Kreditlərin müəyyən müddətdən sonra itirilməsi halına bilik və vərdişlərin sürətlə dəyişdiyi fənn sahələrində, məsələn, informatika, tibb və s. rast gəlinə bilər.

Həmçinin “Kredit vahidləri”, “Tələbənin iş yükü” və “Təlim Nəticələri” bölmələrinə nəzər salın. ■

Kredit vahidləri	Credit load
-------------------------	--------------------

Kredit vahidlərinin köçürülməsi və hesablanması (ECTS – European Credit Transfer System), Avropa sisteminin tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Avropa sistemi proqramların müqayisəsini, vətəndaşların akademik və əmək mobilliyini artırmağı təmin etmək üçün istifadə olunur. Eyni zamanda, bu sistem əmək məsrəflərinin ölçülməsinin real mexanizmidir.

Hal-hazırda Avropada bir akademik ilin “həcmi” 60 kredit vahidi kimi qəbul edilmişdir.

Tam illik proqram (12 aylıq auditoriya məşğələləri, tələbələrin müstəqil işləri və imtahanlar) 75 kredit vahidi təşkil edir.

Kredit vahidləri, ali məktəbdə tam akademik il ərzində təhsili başa vurmaq üçün tələb olunan əmək məsrəflərinin ümumi həcmi çərçivəsində hər bir modulun/kursun başa vurulması üçün tələbəyə lazım olan, görülmüş iş nöqtəyindən nəzərdən modulların/kursların nisbi “ölçüsü”-dür.

Qeyd etmək lazımdır ki, tələbənin əmək məsrəfləri müəllimin əmək məsrəflərinə bərabər deyil.

Kompetensiyalar (səriştələr) vasitəsilə ifadə olunan “tədris nəticələri” anlayışını daha ətraflı surətdə nəzərdən keçirək.

Tədrisin iki hədəfi var: ümumi kompetensiyalar və fənn kompetensiyaları.

Ümumi kompetensiyalar: bilik üzərində əsaslanmış müasir cəmiyyətdə peşəkar və şəxsi sahədə özünü uğurla reallaşdırmaq üçün lazım olan şəxsi, metodiki və sosial kompetensiyalar.

Fənn kompetensiyaları: fənn bacarıqlarının mənimsənilməsini təmin edən nəzəri, praktiki və/və ya eksperimental biliklər və bacarıqlar.

Tədrisin nəticələri və kompetensiyalar sinonim deyil: tədrisin gözlənilən nəticələrinin müəllimlər tərəfindən müəyyənləşdirildiyi halda, kompetensiyalar tələbələr tərəfindən mənimsənilir.

Kredit vahidləri, kompetensiya (biliklər və bacarıqlar) terminləri ilə ifadə edilmiş nəticələrin əldə edilməsi üçün orta statistik tələbənin əmək məsrəflərinin qiymətləndirilməsi əsasında hesablanan ölçü vahidləridir.

Kredit vahidləri hesablanarkən aşağıdakılar nəzərə alınır:

- Auditoriya saatlarının sayı (bir həftə ərzindəki saatların sayının həftələrin sayına hasili);
- Mühazirəyə və ya seminara hazırlıq üçün lazım olan vaxt və mühazirənin və ya seminarın dərk edilməsinə sərf olunan vaxt (konspektlərin, qeydlərin və sairənin tamamlanması, qaydaya salınması);
- Kurs materialının uğurla mənimsənilməsi üçün lazım olan müstəqil işin həcmi.

Beləliklə, kredit vahidi modulun (tədris proqramı vahidinin) mənimsənilməsinə başa çatdırmaq üçün tələb olunan nominal vaxt əsasında tələbənin əmək məsrəflərinin ölçüsüdür. ■

Kreditlərin toplanması	Credit Accumulation
-------------------------------	----------------------------

Kreditlərin toplanması təhsil proqramları çərçivəsində mənimsəmə prosesidir.

Kreditlərin toplanması sistemində sözügedən təhsil proqramının tələblərinə uyğun olaraq hər hansı təhsil proqramını uğurla tam və ya qismən başa vurmaq üçün müəyyən edilmiş sayda kreditlər əldə edilməlidir.

Kreditlər yalnız tələb olunan təlim nəticələrinin uğurla əldə olunması qiymətləndirmə vasitəsilə təsdiqləndikdə təltif edilir və toplanmış hesab olunur. Tələbələr kredit toplanması sistemindən iş-əsaslı öyrənmə, müxtəlif təhsil proqramları çərçivəsində əldə edilmiş kreditləri təhsil müəssisəsi daxilində və təhsil müəssisələri arasında köçürülmək və ya “faydalanmaq” üçün istifadə edə bilər.

Kreditlər həmçinin eyni təhsil müəssisəsində təhsil proqramları və eyni ölkədəki müxtəlif təhsil müəssisələri arasında, yaxud beynəlxalq miqyasda köçürülə bilər (çox vaxt

ümumi sayın nisbəti üzərinə müəyyən məhdudiyyətlər qoy-
maqla köçürülə bilər).

Bu proses tələbələrə birbaşa akademik dərəcəyə nail ol-
madan fərdi didaktik vahidləri öyrənməyə şərait yaradır,
həmçinin ixtisas dərəcəsinin verilməsinə aparən tam təhsil
proqramını bitirmədən aralıq dərəcələri almağa imkan verir.

Hər bir halda, başqa yerdə əldə olunmuş kreditlərin
dərəcə verilməsi üçün tələb olunan işin bir hissəsi kimi qəbul
edilib-edilməməsi məsələsini dərəcəni verən müəssisənin özü
qərara alır. ■

Kurikulum	Curriculum
------------------	-------------------

1. Didaktik vahidlərin təsdiq edilmiş toplusu.
2. Kurikulum (*curriculum*) latın sözü olub, qaçış, həyat yolu
mənalarını ifadə edir. Hal-hazırda isə kurikulum anlayışı
müxtəlif mənalarda işlədilir.

İngilis dilində kurikulum anlayışı tədris proqramına daxil
olan bütün fənlərin siyahısını, məktəb və ya universitetlərin
tədris planı və tədris proqramını bildirir.

Kurikuluma bağlı olan **sillabus** anlayışı özündə bütün
fənn və mövzuların hərtərəfli təsvirini əks etdirir. Bu mənada
sillabusu bir fənnin kurikulumu adlandırmaq olar.

Əvvəllər, “kurikulum” termini təhsil müəssisələrində
tədris proqramı kimi başa düşülürdü. Faktiki olaraq, kurikulum
termini təhsil alanların həyatının müəyyən dövründə keçməli
olduğu cəmiyyətlər, dövlətlər və mütəxəssislər arasındə təhsil
sahəsində istifadə olunur.

Bir çox müəllif və ekspertlər üçün kurikulum anlayışı
aşağıdakıları ifadə edir:

- nə üçün oxuyuruq;

- nə oxuyuruq;
- nə zaman oxuyuruq;
- harada oxuyuruq;
- necə və kiminlə oxuyuruq.

Təhsil konsepsiyasından istifadə edərək kurikulum anlayışının nə olduğunu aşağıdakı kimi göstərmək olar:

- təhsilin məzmunu və əsası;
- təlim üçün nəzərdə tutulan dərs materiallarının ardıcıl olaraq təqdim edilməsi və buna ayrılacaq müəyyən zaman kəsiyi;
- müəssisənin xüsusiyyəti;
- istifadə olunan metodlar baxımından tədris prosesinin xüsusiyyətləri;
- təhsil alan və təhsil verən üçün resurslar (yəni, yeni vəsait və texnologiyalar);
- təhsil verənin profili və qiymətləndirilməsi.

Kurikulum təhsil müəssisələrində gündəlik həyat və təhsil məqsədi arasında əlaqələr qurur. Azərbaycanda keçirilən təhsil islahatı nəticəsində kurikulum sözü bir termin və pedaqoji anlayış kimi istifadə olunmağa başlayıb. Hər bir ölkənin təhsil forması müəyyən sənədlə dəstəklənir.

Təhsil formasını əks etdirən sənədlər kurikulum adlanır (qeyd etmək olar ki, bu kurikulumun tarixi mənası ilə uzlaşmır). Məsəl üçün, “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil konsepsiyası (Milli kurikulum)” – vahid təhsil modelini əks etdirən sənəddir.

Bu sənəd aşağıdakıları müəyyən edir:

- ümumi təhsil və ümumi təhsili olanlar üçün tələbləri;

- ibtidai, ümumi və orta təhsil hədəflərini;
- təhsilin müxtəlif pillələrində öyrənilən fənlərin hədəflərini;
- tədris prosesinin təşkili və bu məqsədlərin həyata keçirilməsinin təmin edilməsini;
- bu sənəd əsasında yaranan tələbələrin nailiyyətlərinin və fənn kurikulumu strukturunun qiymətləndirilməsinin ümumi prinsiplərini.

“Milli kurikulum” əsasında fənn kurikulumları tərtib olunur. Misal üçün, riyaziyyat, ana dili kurikulumları və s.

Ölkəmizdə kurikulum islahatını zəruri edən səbəblər aşağıdakılardır:

- Cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması;
- Planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçid;
- Dünya təhsil sisteminə inteqrasiya;
- İnformasiya əsrinin tələbləri;
- Təhsilin məqsəd və vəzifələrinə yeni baxış və yanaşmaların formalaşması;
- Mövcud ümumi təhsil proqramlarının müasir tələblərə cavab verməməsi.

Şəxsiyyətyönümlülük – milli kurikulumun hazırlanması zamanı nəzərə alınmış didaktik prinsiplərdən biridir. Onun tələbinə görə, kurikulumların tərkibində olan təlim standartları, strategiyaları və qiymətləndirmə mexanizmləri şagird şəxsiyyətində idraki, hissi və psixomotor bacarıqlar əsasında yaranan keyfiyyətlərin formalaşmasına yönəlir. Çox vaxt bu keyfiyyətlər kompetensiyalar (səriştələr, qabiliyyətlər), dəyərlər və ya mədəniyyətlər terminləri ilə ifadə edilir. Şəxsiyyətyönümlü təhsilin keyfiyyət göstəricisi sadəcə bilik və

ya bacarıqlar deyil, milli səviyyədə müəyyən olunmuş ümumi nəticələrə uyğun səviyyənin (kompetensiya, keyfiyyət və ya mədəniyyət göstəricilərinə uyğun səviyyənin) əldə edilməsidir.

Nəticəyönümlülük- yeni kurrikulumların hazırlanmasında nəzərə alınmış əsas prinsiplərdən biridir. Bu prinsipin tələbi müəyyən olunmuş bacarıqlardan ibarət zəruri məzmun nəticələri formasında verilir. ■

Q

Qabiliyyət/Bacarıq	Ability
---------------------------	----------------

Vəzifələri yerinə yetirmək və problemləri həll etmək üçün əldə olunmuş biliyi tətbiq etmək bacarığı. Tyuning-ə görə, öyrənməklə əldə olunmuş qabiliyyət.

Bacarıqlar dərk olunan (koqnitiv) (məntiqi, intuitiv və yaradıcı düşünmədən istifadə edən) və praktiki (əllərin məharəti və üsullardan, materiallardan, alət və vasitələrdən istifadə edilməsi daxil olan) kimi təsvir oluna bilər. ■

Qiymət	Grade
---------------	--------------

Hər hansı fərdi didaktik vahid və ya tam təhsil proqramında qiymətləndirmənin nəticələrini təsvir etmək üçün istifadə olunan, müfəssəl meyarlara əsaslanan istənilən miqdar və ya kəmiyyət ölçüsü. ■

Qiymətləndirmə, Daxili qiymətləndirmə, Özünü-qiymətləndirmə, Xarici qiymətləndirmə (təhsil proqramının)	Assessment, Internal Assessment, Self-Assessment, External Assessment Evaluation, Internal Evaluation and Self-Evaluation, External Evaluation (of a study programme)
--	--

Qiymətləndirmə prosesinin əsas məqsədi (onun missiyası) obyektin qəbul olunmuş standartlara uyğunluq dərəcəsinin müəyyənəşdirilməsidir.

Qiymətləndirmənin nəticələri obyektin real vəziyyətini və onun zəif cəhətlərini obyektiv müəyyənəşdirməyə imkan verir. Onların aradan qaldırılması obyektin rəqabətə davamlılığını (rəqabət qabiliyyətini) və onun səmərəliliyini artırır.

Keyfiyyət sahəsində “qiymətləndirmə” hər hansı təşkilatın fəaliyyət növlərinin, sözügedən təşkilatın cari xüsusiyyətlərinin nümunə modelində təsvir edilmiş ideal xüsusiyyətlərlə müqayisədə qiymətləndirilməsi üçün tərtib edilmiş sistemli, hərtərəfli və mütəmadi bir təhlildir.

Bu üsulla təşkilatın güclü və zəif cəhətlərini, rəhbərlik tərəfindən inkişaf və təkmilləşdirilmə üçün müvafiq və effektiv tədbirlərin qəbul edilməsinin mühüm ilkin şərtlərini müəyyən etmək mümkündür.

Qiymətləndirmə prosesinin əsas məqsədi müəyyən bir məhsul, proses və ya xidmətin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasından ibarətdir.

Təhsil proqramının keyfiyyət qiymətləndirməsinə, sözügedən proqramın məqsədinin uyğunluğunu və bu

məqsədəuyğunluğun qiymətləndirilməsinə yönəlmiş bütün fəaliyyətlər daxildir.

Qiymətləndirmə prosesi güclü və zəif tərəflərin müəyyən edilməsi üçün əsas istinad istiqaməti olan qiymətləndirmə meyarlarının önləyici tərifini tələb edir.

Qiymətləndirmə xarici və daxili ola bilər.

“Daxili qiymətləndirmə” eyni təhsil proqramı tərəfindən həyata keçirilən qiymətləndirmə, “özünü-qiymətləndirmə” isə qiymətləndirilən təhsil proqramına mənsub olan qiymətləndiricilər tərəfindən həyata keçirilən daxili qiymətləndirmədir.

Təhsil proqramının daxili qiymətləndirilməsi proqramın məqsədləri, təhsil prosesi, resursları, nəticələr və idarəetmə sistemi haqqında məlumatların sistemli şəkildə toplanmasından ibarətdir.

Güclü və zəif cəhətlər toplanmış informasiya və məlumatların təhlili vasitəsilə işçi heyət, tələbələr, məzunlar və ya işə götürənlərin rəyləri əsasında müəyyən edilə bilər.

Daxili qiymətləndirmə prosesinə həmçinin aşkar edilmiş güclü və zəif cəhətləri özündə əks etdirən daxili qiymətləndirmə hesabatı da daxildir.

“Xarici qiymətləndirmə” qiymətləndirilən təhsil proqramından kənar olan ekspertlərdən və mütəxəssislərdən ibarət olan qrup tərəfindən həyata keçirilən qiymətləndirmədir.

Təhsil proqramının xarici qiymətləndirilməsi adətən özünüqiymətləndirmə hesabatının təhlili ilə başlayır, işçi heyət, tələbə, məzun və işəgötürənlərlə strukturlaşdırılmış müsahibələri özündə cəmləşdirir.

Xarici qiymətləndirməyə həmçinin xarici qiymətləndirmə hesabatının tərtib edilməsi də daxildir. ■

Qiymətləndirmə meyarları (tələbənin biliyinin)	Assessment Criteria (of the students' learning)
---	--

Təlimin nəticəsinə nə dərəcədə və hansı səviyyədə nail olunmasını nümayiş etdirmək üçün tələbənin nəyi və hansı səviyyədə etməli və bilməli olduğunu təsviri.

Meyarlar adətən didaktik vahidə (kurs vahidinə və ya modula) uyğun gələn təlim nəticələri ilə əlaqəlidir. Onlar adətən didaktik vahidin əvvəlində nəzərdə tutulan təlim nəticələri, tədris proqramı və sairə ilə birlikdə kurs kataloqları və analoji sənədlərin tərkibində tələbələrə təqdim olunur. ■

Qiymətləndirmə üsulları (tələbənin biliyinin)	Assessment Methods (of the students' learning)
--	---

Hər hansı didaktik vahiddə tələbənin əldə etdiyi nailiyyəti qiymətləndirmək üçün istifadə edilən üsullar toplusu.

Səciyyəvi olaraq, bu üsullar yazılı, şifahi, laboratoriya, praktiki testlər/imtahanlar, layihələr, çıxışlar və mövzu üzrə işləri (portfoliyoları) özündə birləşdirir.

Sözügedən qiymətləndirmələr tələbələr tərəfindən öz nailiyyətlərini qiymətləndirmək və ya əvvəlki bilik göstəricilərini daha da yaxşılaşdırmaq üçün (formativ-formalaşdırıcı qiymətləndirmə) və ya təhsil müəssisəsi tərəfindən tələbənin didaktik vahidin təlim nəticələrinə nail olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün istifadə edilə bilər (summativ-ümumiləşdirici qiymətləndirmə). ■

M

Magistr dərəcəsi	Master / Master's degree
-------------------------	---------------------------------

Ali təhsilin ikinci dövrünün uğurla bitirilməsindən sonra təltif edilən dərəcədir.

Magistr proqramı üzrə təhsil (onu həmçinin magistratura da adlandırırlar), adətən dörd semestrdən ibarətdir.

Dublin deskriptorlarına uyğun olaraq, ikinci dövrün məzunlarının bakalavr səviyyəsində əldə etdiyi və/və ya daha əhatəli olan bilik və bacarıqlar elmi araşdırmalar kontekstində ideyaların əsl inkişafı və ya tətbiqi üçün əsas olmalıdır və buna imkan yaratmalıdır. Onlar bu bilikləri, anlamları və bacarığı yeni və ya tanış olmayan vəziyyətlərdə, problemlərin həllində, öyrəndikləri sahədən daha geniş olan (və ya fənlərarası) kontekstlərdə tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.

Bilikləri inteqrasiya etmək, çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və natamam və ya məhdud informasiyanın əsasında fikir yürütmək, bu fikir və biliklərin tətbiqi üzrə etik və sosial məsuliyyəti nəzərə alaraq öz qənaətlərini, biliklərini və onların əsaslanmalarını mütəxəssislərə və qeyri-mütəxəssislərə aydın və səlis tərzdə çatdırmaq, müstəqil təhsil almağı bacarmaq qabiliyyətinə malik olmalıdırlar. ■

Milli İxtisas Sistemi	National Framework of Qualifications
------------------------------	---

Milli ixtisas sistemi beynəlxalq miqyasda anlaşıla bilən, milli səviyyədə bir dövlətin ali təhsil sisteminin ixtisas strukturudur.

Bu sistem sözügedən sistemdə təltif olunan (verilən) bütün ixtisasları bir-biri ilə əlaqəli surətdə izah edir. Buna ən yaxşı nümunələrdən biri İrlandiya Respublikasının müvafiq milli ixtisas sistemidir <http://www.nqai.ie/en/>. *Həmçinin "İxtisas Tanıdıcıları"-na da nəzər salın.* ■

Mobillik	Mobility
-----------------	-----------------

Mobilliyin inkişafı Bolonya prosesinin əsas vəzifələrindən biridir. Tələbələrin mobilliyi onların Avropa ali məktəblərində qismən təhsil alması və onların gələcəkdə xarici ali məktəbdə təhsilə alma müddəti kimi tanınması imkanını, eyni zamanda orada əldə olunmuş kredit vahidlərinin tanınması imkanını nəzərdə tutur.

Mobillik Bolonya prosesinin tətbiq olunduğu müxtəlif iştirakçı ölkələrdə müəllimlər, alimlər və inzibati-idarəçi heyət üçün elmi araşdırmalar aparmaq, müəllimlik fəaliyyəti göstərmək, həmçinin stajkeçmə və peşə təcrübəsi mübadiləsi əldə etmək imkanı deməkdir. ■

Modul	Module
--------------	---------------

Tədrisin nəticələri nöqtəyi-nəzərindən proqramın aydın surətdə ifadə olunmuş nəticələri və qiymətləndirmə meyarları olan hissəsi.

Modullar əsas (əsas fənn məzmunu); əlaqədar (əsas modulların mənimsənilməsinə təmin edən) və əlavə (seçim üzrə) ola bilər.

Modul termini müxtəlif ölkələrdə müxtəlif mənalarda işlənir. Bəzilərində o, “didaktik vahid”, digərlərində isə “didaktik vahidlər qrupu” mənasını daşıyır. ■

P

Peşəkar ixtisas dərəcəsi	Professional Qualification
---------------------------------	-----------------------------------

Peşəkar ixtisas dərəcəsi – sözügedən peşəkar fəaliyyət sahəsində zəruri olan və tənzimlənən tələblər, və ya tarixən formalaşmış və ya beynəlxalq praktikadakı tələblər əsasında tanınan kompetentliyin səviyyəsidir. Birinci səviyyə - “aşağı” və beşinci səviyyə - “yüksək” hesab olunmaqla, peşəkar ixtisas dərəcəsi beş səviyyəyə bölünür:

1-ci səviyyə - oxşar vəziyyətlərdə sadə tapşırıqların yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur; əsas peşəkar biliklər və bacarıqlar əsasən təlim prosesində əldə edilmişdir; ehtiyac olarsa, iş prosesində təlimat alır; ona verilmiş tapşırıqların yerinə yetirilməsinə cavabdehdir;

2-ci səviyyə - əsas tapşırıqların müxtəlif vəziyyətlərdə yerinə yetirilməsini özündə cəmləşdirir; peşəkar bilik və bacarıqlardan başqa təcrübəyə və səriştəyə də malikdir; təkbaşına işləyir; öz tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə cavabdehdir;

3-cü səviyyə - müxtəlif və dəyişən vəziyyətlərdə mürəkkəb tapşırıqların yerinə yetirilməsini ehtiva edir; peşəkar biliklər və bacarıqlardan, təcrübə və səriştələrdən başqa peşəkar məharətə malikdir; peşəkar bacarıqlarını və biliklərini

ötürməyə hazırdır; resursların bölüşdürülməsini və digər şəxslərin işini təşkil etməyə və ona cavabdeh olmağa hazırdır;

4-cü səviyyə - dəyişkən vəziyyətlərdə müxtəlif, mürəkkəb, təhlil və qərar qəbul edilməsini tələb edən tapşırıqların yerinə yetirilməsi qabiliyyətidir; geniş peşəkar bacarıqlara və biliklərə malikdir, resursların bölüşdürülməsini və digər insanların işini təşkil edir və ona cavabdehdir;

5-ci səviyyə - biliklərin artırılmasını, problemlərin həllini, elmi nəzəriyyə və anlayışların tətbiqini, mövcud biliklərin sistemləşməsini, dərinləşməsini və tədris edilməsini, gözəl peşəkar və ixtisasla əlaqəli biliklərin və bacarıqların olmasını nəzərdə tutan tapşırıqların dəyişkən vəziyyətlərdə yerinə yetirilməsini əhatə edir, resursların bölüşdürülməsini və digər şəxslərin işini təşkil edir və ona cavabdehdir.

Heç də bütün peşələrin hamısı 1-cidən 5-ciyədək peşəkar ixtisas dərəcəsinin təyin edilməsini nəzərdə tutmur. Hər bir konkret peşə üzrə, o cümlədən təhsilə olan ehtiyac və tələblər peşəkar şura tərəfindən müəyyənləşdirilir. ■

Prerekvizit fənn	Prerequisite
-------------------------	---------------------

Hər hansı yeni kurs və ya fənnin tədrisinə başlamazdan öncə mənimsənilməsi zəruri olan fənnidir. Başqa sözlə, tədris olunan fənnin mənimsənilməsi üçün vacib olan bilik, bacarıq və vərdisləri özündə cəmləşdirən fənlər mənasında işlədilir. ■

Postrekvizit fənn	Post-requisite
--------------------------	-----------------------

Tədris olunan kurs və ya fənni başa çatdırdıqdan sonra götürülməsi (tədrisi) zəruri olan yeni kurs və ya fənnidir. Başqa

sözlə, hər hansı konkret fənnin tədrisi başa çatdıqdan sonra əldə olunan bilik, bacarıq və vərdislər həmin fənnin öyrənilməsi üçün vacibdir. ■

R

Refleksiya	Reflection
------------	------------

Refleksiya anlayışı (latınca “reflexio” – geriyyə müraciət) ilk dəfə fəlsəfədə yaranmışdır və baş verənlər barədə insanın öz şüurunda apardığı düşüncə prosesini ifadə edir. Refleksiya anlayışından ilk dəfə qədim yunan filosofları istifadə etmişdilər. Onlar elə düşündükdülər ki, refleksiyanın mahiyyəti insanın özünü dərk etməsindən ibarətdir.

Refleksiya – öz təəssüratını təhlil etmə və yaradıcı təfəkkürün insan psixologiyasında düşünmə prosesinin və dərk etmə subyektinin stereotip təcrübəsidir. Bu, yeniliklərin ortaya çıxması üçün vacib şərtidir. Bu mənada refleksiv-innovativ proseslər və refleksiv-yaradıcılıq bacarıqlarından bəhs etmək olar.

Refleksiyanın müxtəlif forma (fərdi və kollektiv) və tipləri (intellektual, fərdi, kommunikativ, kooperativ) var. Refleksiya təlim prosesinin bütün mərhələlərini təhlil etməyə və onu dərindən başa düşməyə imkan verir.

Öyrənənlərə dərs zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edə biləcək bir neçə sual verməklə (məsələn: Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq? Biz nə etdik? Qarşıya qoyulmuş problemin həllində sizə nə kömək etdi?) onların fikirlərini sistemləşdirmək mümkün olur. Nəticədə, öyrənən öz tədqiqat fəaliyyətinin əsas mərhələlərini bir daha nəzərdən keçirir.

Ətraflı məlumat üçün ƏLAVƏ 3-ə baxın. ■

S

Səviyyə tanındıcıları (deskriptorları)	Level Descriptors
---	--------------------------

Səviyyə tanındıcısı hər hansı təhsil proqramının konkret mərhələsində nəzərdə tutulan öyrənmənin dərinliyini və həcmnin göstərilməsini təmin edən açıqlamadır. Onlar təhsil proqramı daxilində təyin edilmiş səviyyələrin hər birində tələbələrə qarşı irəli sürülən tələblər və ya gözləntilər üzrə bir bələdçidir.

Deskriptorlar (tanındıcılar) mürəkkəblilik, nisbi tələb və tələbə sərbəstliyinə münasibətdə tələbəyə, müəllimə və tədris planına istiqamət verir. Bu ümumi deskriptorlar konkret mövzu fənlərinə və öyrənmə üsullarına tətbiq edilə bilər.

Səviyyə deskriptorları tədris planının hazırlanması, kreditlərin verilməsi, qiymətləndirmə, təcrübədən öyrənmənin, qeyri-formal öyrənmənin və kadr hazırlığının tanınması qaydaları üçün faydalı ola bilər. ■

Səviyyələr	Levels
-------------------	---------------

Səviyyələr tələbənin (inkışaf etmə silsiləsi daxilində) həyata keçirməli olduğu, hər hansı təhsil proqramı çərçivəsində ümumi nəticələr baxımından ifadə olunan tədbirlər ardıcılığı kimi anlaşılır. ■

Syllabus	Syllabus
-----------------	-----------------

Kurikuluma bağlı olan *syllabus* anlayışı özündə bütün fənn və mövzuların hərtərəfli təsvirini əks etdirir. Bu mənada syllabusu bir fənnin kurikulumu adlandırmaq olar.

Syllabus – öyrənilən fənnin təsvirini, fənnin məqsəd və vəzifələrini, onun qısa məzmununu, mövzuları və onların öyrənilmə müddətini, müstəqil işin tapşırıqlarını, məsləhətlərin vaxtını, öyrənənlərin biliklərinin yoxlanılması cədvəlini, müəllimin tələblərini, öyrənənlərin biliklərinin qiymətləndirilmə meyarları və ədəbiyyatların siyahısını özündə əks etdirən dərslər proqramıdır. ■

Standart	Standard
-----------------	-----------------

“Standart” sözünün ilkin mənası ingiliscə “standard” sözündən götürülmüşdür və “norma, nümunə” mənalarını verir. Geniş mənada “standart” anlayışı oxşar obyektlərin bir-biri ilə müqayisəsi üçün əsas götürülə bilən nümunə, etalon, model mənalarında işlənir.

“Standart” termini qənaətbəxş hesab edilən nəticələr toplusuna şamil edilir və Bolonya prosesinin ruhuna uyğun olaraq, “uyğunlaşdırılmış” və “şəffaf” olmalı olan milli təhsil sistemlərinin “standartlaşdırılması”-ni nəzərdə tutmur. ■

SWOT təhlili	SWOT analysis
---------------------	----------------------

SWOT təhlili – planlaşdırmada təhlil metodudur. Amilləri və hadisələri aşağıdakı dörd kateqoriyaya bölərək, strukturlaşdırır:

güclü cəhətlər (Strengths), zəif cəhətlər (Weakneses), imkanlar (Opportunities) və təhlükələr (Threats).

SWOT akronimi ilk dəfə 1963-cü ildə Harvardda biznes siyasətinin problemləri üzrə keçirilən konfransda istifadə olunub. Sonralar isə SWOT təhlilinin texnologiyasını, strategiyanın seçiminə gətirib çıxaran addımların ardıcılığına əsaslanan, prosesin/təşkilatın qiymətləndirilməsi üçün istifadə etməyə başladılar.

SWOT təhlili, əsas amilləri diqqət mərkəzində saxlamağa kömək edir.

Güclü və zəif cəhətlər daxili amillər, imkanlar və təhlükələr – prosesin/təşkilatın qiymətləndirilməsinin xarici amilləridir.

Güclü və zəif cəhətlərin təhlili prosesin/təşkilatın daxili mühitinin araşdırılmasını səciyyələndirir. Daxili mühitin bir neçə tərkib hissəsi var. Onlardan hər biri, ümumilikdə təşkilatın sərəncamında olan potensial imkanları müəyyənləşdirən təşkilatın (biznes növünün) əsas prosesləri və elementlərinin dəstini əhatə edir.

Uzunmüddətli perspektivdə rəqabətə uğurla tab gətirmək üçün təşkilat, gələcəkdə onun qarşısına çıxıb biləcək çətinlikləri və qarşısında açıla biləcək yeni imkanları proqnozlaşdırmağı bacarmalıdır. Buna görə də, strateji planlaşdırma xarici mühitin hansı təhlükələri və hansı imkanları özündə gizlətdiyini araşdırmağa daha çox diqqət yetirir.

SWOT metodologiyasının uğurla tətbiq olunması üçün nəinki təhlükə və imkanların müəyyənləşdirilməsi, hətta aşkarlanmış təhlükə və imkanlardan hər birinin, təşkilatın davranışına təsirinin, onun strategiyanın nəzərə alınmasının nə dərəcədə vacib olması nöqtəyi-nəzərdən qiymətləndirməyə cəhd göstərməyi də bacarmaq lazımdır. İmkanların və təhlükələrin yaranma mənbəyi istehlakçılar, rəqiblər, makro-xarici mühit amillərinin, məsələn, qanunvericilik bazasının, gömrük siyasətinin dəyişməsi ola bilər.

Təsirli SWOT təhlili aparmaq üçün lazım olan bəzi qaydalar:

- SWOT təhlili tərtib olunan proses/təşkilat üçün güclü və zəif cəhətləri real təsvir etmək lazımdır;
- SWOT təhlili, prosesin/təşkilatın hazırkı vəziyyətini onun gələcəkdəki vəziyyətindən fərqləndirməlidir;
- SWOT təhlili konkret olmalıdır; qeyri-müəyyənliklərdən uzaq gəzmək lazımdır;
- SWOT təhlilini səriştəli şəxslər tərtib etməlidir;
- Qısa və sadə SWOT təhlili aparmaq lazımdır.

Güclü və zəif cəhətlərin qiymətləndirilmə matrisi (SWOT təhlili)

Daxili faktorlar ⇨	Güclü cəhətlər:	Zəif cəhətlər:
Xarici faktorlar ⇨	İmkanlar:	Təhlükələr:

Ümumilikdə, SWOT təhlilində iqtisadi kateqoriyalar olmadığından, onu müxtəlif fəaliyyət növləri sahələrində strategiyaların qurulması üçün istənilən proseslərə/təşkilatlara, ayrı-ayrı insanlara və ölkələrə tətbiq etmək mümkündür. ■

T

Tədris planı	Instructional plan
---------------------	---------------------------

Tədris planı – tələbələrin təhsil almasının məzmununu, formasını və qaydasını müəyyənləşdirən, eyni zamanda pedaqoji prosesin qurulmasını təmin edən plan növüdür. ■

Tədris və təlim metodları	Teaching & Learning Methods
----------------------------------	--

Universitetlərdə müxtəlif tədris üsullarından istifadə olunur. Tədris üsullarının toplusu təhsilin təlim formasından asılıdır (məsələn, üz-üzə təlim, qiyabi təhsil və ya distant təhsil).

Tyuning çərçivəsində aparılan məsləhətləşmələr nəticəsində aşağıdakı (heç də tam olmayan) siyahı tərtib olunmuşdur:

- Mühazirələr
- Seminarlar (kiçik qruplara təlim)
- Dərslilər
- Araşdırma (elmi-tədqiqat) seminarı
- Qrup dərsləri və ya kursları
- Seminarlar (auditoriyalarda keçirilən praktiki dərslər/məşğələlər)
- Problem həlletmə dərsləri
- Laboratoriya tədrisi
- Əyani dərslər
- Yerləşdirilmə (təcrübə/staj keçmə)
- İş-əsaslı təcrübə
- Sahə çalışmaları
- Distant təlim (kağız-əsaslı və ya İKT-əsaslı ola bilər)
- Elektron öyrənmə (o, tamamilə onlayn-əsaslı, digər üsullardan və öyrənmə mühitlərindən istifadə edərək “qarışıq”-əsaslı ola bilər).

Belə siyahılar yalnız təxminidir və müəllimlik fəaliyyəti kateqoriyalarının siyahılarından biridir, çünki onlardan hər birinin həyata keçirilməsi təkcə müəllimlər arasında deyil, tədrisin istiqamətindən və tələbələr üçün nəzərdə tutulan təlim nəticələrindən asılı olaraq, hər hansı müəllimin gündəlik əməli işində də çox fərqli ola bilər.

Tədris kimi, universitetdə geniş çeşiddə öyrənmə fəaliyyətlərindən də istifadə olunur. Daha çox işlənən öyrənmə fəaliyyətlərinin aşağıdakı siyahısı tədrisetmənin və öyrənmənin mümkün olan zənginliyi barədə müəyyən fikir yaradır:

- mühazirələr, seminarlar və dərslər, laboratoriya məşğələlərində iştirak etmə;
- problem həll etmə dərslərində iştirak etmə;
- konspekt tutma;
- kitabxanalarda və onlayn rejimində müvafiq materialların axtarışı;
- ədəbiyyat araşdırmaları;
- mətnlərin və ya digər materialların oxunması və öyrənilməsi;
- xülasə etmək;
- daha mürəkkəb elmi tədqiqat/fərdi layihələr və ya qrup layihələrinin həyata keçirilməsi;
- texniki, riyazi və ya laboratoriya bacarıqlarının tətbiq edilməsi;
- peşəkar bacarıqların (məsələn: xəstələrə baxma, tibb, pedaqogika (tədris) tətbiq edilməsi);
- tədqiqat aparmaq və daha mürəkkəb elmi məruzələr, hesabatlar, dissertasiyalar (materialın həcmi və mürəkkəbliyi baxımından) yazmaq;

- digər tələbələrlə birgə hesabat/dizayn/problemə həll yolu tapmaq istiqamətində işləmək;
- qrup və ya fərdi qaydada şifahi təqdimatların hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- başqalarının işlərini əməli tənqid etmək, başqalarının tənqidlərindən səmərəli surətdə istifadə etmək;
- görüşlərdə səmərəli sədrlik və iştirak etmək (məsələn: seminar qruplarının görüşlərində);
- komandalarda liderlik etmək və ya komandanın əməkdaşlığa hazır olan üzvü olmaq. ■

Təhsil	Education
---------------	------------------

Təhsil həm insanın əvvəlki nəsillər tərəfindən yığılmış biliklərə, dəyərlərə, təcrübəyə yiyələnməsi prosesi, həm də bu prosesin nəticəsidir.

Ən ümumi mənada təhsil insanın bilik, bacarıq və səriştələr əldə etmə prosesi və bu prosesin nəticəsi, onun zəkasının (şüurunun) və hisslərinin inkişaf etməsi, insanın dünyagörüşünün və dərk etmə proseslərinin formalaşmasıdır.

Təhsil anlayışına tədris prosesinin nəticəsi kimi təkcə bilik, səriştə və bacarıqlar deyil, həmçinin tənqidi düşünmə, ətrafda baş verən prosesləri qiymətləndirmə, yaratma da daxildir.

Təhsilin missiyası haqqında hər kəsin öz şəxsi təsəvvürü var. Buna baxmayaraq, təhsilin qarşısında duran ən mühüm vəzifələr siyahısına bütövlükdə insanın, onun yaşadığı mühitə səmərəli surətdə uyğunlaşmasının təmin edilməsini və onun yüksək keyfiyyətli həyat tərzinə nail olmasını aid etmək olar. ■

Təhsil məqsədləri	Educational Objectives
--------------------------	-------------------------------

Təhsil məqsədləri öyrənmə prosesi zamanı tələbələrin hazırlamalı olduqları peşəkarlıq profilləri və/və ya funksiyalar/rollar/fəaliyyətlər və inkişaf etdirməli olduqları səriştələrdir. ■

Təhsil proqramı	Study Programme
------------------------	------------------------

Səriştələr baxımından ifadə olunmuş təlim nəticələri toplusu vasitəsilə təyin edilməli və müəyyən edilmiş kreditləri əldə etmək üçün nail olunmalı olan hər hansı konkret dərəcənin təltif edilməsi üçün qəbul olunmuş dərəcə və ya didaktik vahidlərin təsdiq olunmuş toplusu ilə nəticələnən tam proqramdır. ■

Tələbənin iş yükü	Student Workload
--------------------------	-------------------------

Müəyyən edilmiş təlim nəticələrini əldə etmək üçün orta səviyyəli tələbənin (hər hansı konkret dövrdə/səviyyədə) sərf etməli olduğu (saatla ifadə olunmuş) vaxt. Həmin vaxta tələbənin (məsələn, mühazirələr, seminarlar, praktiki işlər, fərdi öyrənmə, peşəkar səfərlər, imtahanlar) həyata keçirməli olduğu bütün öyrənmə fəaliyyətlərinə sərf olunan zaman daxildir. ■

Təhsilin mahiyyət paradigmasının əvəz edilməsi	Changing the nature of education paradigms
---	---

Ali təhsilin inkişafının müasir tendensiyası onun müəllimdən tələbəyə yönəldilməsini nəzərdə tutur.

Təhsilin mahiyyət paradiqmasının əvəz edilməsi (aşağıdakı cədvələ baxın) ali təhsilin təcrübəyə və fərdi fəaliyyətə istiqamətlənmiş yeni trayektoriyasının vacibliyini tələb edir.

Paradiqmaların tərkib hissələr	İndustrial cəmiyyət
Məqsədlər	- ictimai istehsal üçün təhsil vermə (öyrətmə); - təlimin istiqaməti biliklərin alınması və verilməsinə yönəlmişdir.
Dəyərlər	- ömürboyu peşənin əldə olunması.
Reallaşma üsulları	- dərslər proqramlarının dəyişməz strukturu; - öyrətmənin ənənəvi metodları.
Tədris prosesinin iştirakçıları	- öyrətməyə görə pedaqoq (müəllim) məsuliyyət daşıyır, pedaqoq öyrənənə bilik verir; - öyrənmə öyrənənlər üçün bir borcdur, pedaqoq üçün – peşə vəzifəsinin yerinə yetirilməsidir.
Tədris prosesinin idarə edilməsi	- tədris prosesinin avtoritar üsulla təşkil edilməsi; - pedaqoqun rəhbərliyi altında auditoriya məşğələlərinə daha çox diqqət yetirilməsi.
Təminat	- öyrətmənin əsas vasitəsi – dərslər.
Yoxlama və qiymətləndirmə	- müəllim və müəlim kollektivi tərəfindən həyata keçirilir; - əsas meyarlar: biliklər toplusu, çalışqanlıq və nizam-intizam.
Peşəkar fəaliyyətə münasibət	- işə düzəlmə ixtisasa uyğun olaraq ciddi qaydada həyata keçirilir.

Paradiqmaların tərkib hissələr	Postindustrial cəmiyyət
Məqsədlər	- özünü reallaşdırma və şəxsi karyera üçün təhsil alma; - təhsilin istiqaməti peşəkar kompetensiyaların mənimsənilməsinə yönəlmişdir.
Dəyərlər	- təhsillilik kapitala və həyatda əsas resursa çevrilir.
Reallaşma üsulları	- dərslər proqramlarının dinamik (zamanın tələblərinə uyğun olaraq dəyişən) strukturu; -öyrətmənin mütərəqqi metodları.
Tədris prosesinin iştirakçıları	- öyrənən öz təhsili üçün məsuliyyəti pedaqoqla bölüşür, pedaqoq müstəqil öyrənmə üçün şərait yaradır, öyrədən və öyrənənlərin qarşılıqlı tərəfdaşlığı - öyrənənlərin öyrətmə prosesinin nəticələrində pedaqoqların isə öyrədənlərin inkişafında maraqlı olması
Tədris prosesinin idarə edilməsi	- tədris prosesinin demokratik üsulla təşkil edilməsi; - müstəqil işə və fərdi təhsil alma trayektoriyasına daha çox diqqət yetirilməsi.
Təminat	- öyrətmənin əsas vasitəsi – informasiya və telekommunikasiya resursları.
Yoxlama və qiymətləndirmə	- özünü-nəzarətin və özünü-qiymətləndirmənin rolunun gücləndirilməsi; - əsas meyarlar: ümumi erudisiya + peşəkar sərəfşələr toplusu.
Peşəkar fəaliyyətə münasibət	- işə düzəlmə bacarıqları və peşəkar sərəfşələrin inkişaf səviyyəsinə görə həyata keçirilir.

Təlim nəticələri	Learning Outcomes
-------------------------	--------------------------

Təlim nəticələri, təlim prosesi bitdikdən sonra tələbənin konkret sahədə biliklərinin, səriştələrinin və/və ya onları nümayiş etdirmək bacarıqlarının səviyyəsi barədə akademik heyət tərəfindən irəli sürülən fikir və rəylərdir.

Təlim nəticələri, tələbə tərəfindən əldə edilməli olan səriştənin səviyyəsi (bilik, anlama, bacarıq və vərdişlər) baxımından ifadə olunmalıdır. Nəticə etibarilə, təhsil proqramının təlim nəticələri fərdi əsasda olmasa da, ümumilikdə sözügedən proqramın səriştələri ilə üst-üstə düşməlidir.

Təlim nəticələri, onlara nail olunması barədə qənaətə gəlmək üçün əsas verə biləcək müvafiq qiymətləndirmə meyarları ilə müşayiət olunmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarları ilə birlikdə təlim nəticələri kreditlərin verilməsi üçün tələbləri göstərdiyi halda, qiymətləndirmə, kreditlərin verilməsi üçün tələblərdən aşağı və ya yuxarı həddə nailiyyətlərin əldə olunmasına əsaslanır. Hansı nailiyyətlərə görə kreditin verilməsini dəqiqliklə göstərən səliss təlim nəticələrinin mövcudluğu kreditlərin toplanılmasını və köçürülməsini asanlaşdırır. ■

Təkrar verilən imtahan	Resit Exam (Examination)
-------------------------------	---------------------------------

Təyin edilmiş ilk tarixdə hər hansı imtahanda və ya qiymətləndirmədə iştirak edə bilməmiş və ya onları verə bilməmiş tələbələrə daha sonrakı bir tarixdə təkrar imtahanda və ya qiymətləndirmədə iştirak etmək imkanı təklif oluna bilər.

Hər hansı təkrar imtahanın təklif olunduğu hallarda, sözügedən namizədin imtahandan keçməsi və ya uğursuz

nəticə göstərməsi təkrar imtahanın nəticələri məlum olduqdan sonra müəyyən edilir. ■

Təşkilati struktur	Organizational Structure
---------------------------	---------------------------------

İSO 9000:2005 normativi “təşkilati struktur” üçün insanlar arasında vəzifələrin, səlahiyyətlərin və qarşılıqlı əlaqələrin açıqlanmasını nəzərdə tutur. ■

Transkript	Transcript
-------------------	-------------------

Transkript – tələbənin təhsil müddətində keçdiyi fənlər üzrə topladığı kreditləri və qiymətləri (rəqəm və hərflərlə) özündə əks etdirən sənəddir. ■

Tyuning/Sazlama	Tuning
------------------------	---------------

Tyuning/Sazlama – bu terminin formal tərifini müəyyən məqsədlərə çatmaq üçün nəyinsə sazlanması mənasını ifadə edir. Məsələn, müəyyən notlara, səslərə, titrəyişlərə uyğun olaraq səslənmə üçün fortepianonun və ya tarın simlərinin köklənməsi.

Bolonya prosesi kontekstində Tyuning anlayışı müqayisə olunan və qarşılıqlı surətdə tanınan aşağıdakı amillərin hazırlanması/sazlanması üçün (prosesə üzv olan ölkələrin təhsil sistemləri çərçivəsində) metodologiyaların hazırlanması və onlardan istifadə olunması deməkdir.

- tədris proqramları (daha dəqiq desək, kurikulumların və sillabusların),;
- təhsilin keyfiyyət səviyyələri, ;

- kompetensiyalar və kreditlərlə ifadə olunmuş təhsiləmə nəticələri.

Tyuning, universitetlər tərəfindən biliklərin qiymətləndirilməsi və onların anlaşılması prosesində ümumi ölçü vahidinin qəbul edilməsi üçün vacibdir. ■

Tyuning layihəsi: Avropada təhsil strukturlarının sazlanması (2006)	Tuning project
--	-----------------------

Bu layihənin məqsədi, proqramların və onlar başa çatdıqdan sonra onların verdiyi ixtisas dərəcələrinin müqayisəsi və uyğunlaşdırılmasını təmin edən təhsiləmə nəticələrinə əsaslanan ali təhsilin iki dövrü üzrə təhsil proqramları üçün ümumi metodologiyanın yaradılmasından ibarətdir.

Bundan başqa, layihənin icrası zamanı, hazırlanmış metodika əsasında, işgüzar idarəçilik, kimya, təhsil, Avropa tədqiqatları, geologiya, tarix, riyaziyyat, fizika və digər fənn sahələrində təhsil proqramlarının strukturu hazırlanmışdır. ■

Tyutor/ Akademik məsləhətçi	Tutor/Adviser
------------------------------------	----------------------

Tyutor tələbələrin akademik məsləhətçisi rolunda çıxış edən müəllimdir.

Tyutorun vəzifələri və funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

- tələbənin akademik maraqlarını müdafiə edir;
- tədris prosesinin təşkilinə dair informasiyanı və müvafiq sənədləri təqdim edir;
- fərdi və işçi tədris planlarının tərtib edilməsi üzrə akademik məsləhətlər verir;

- il ərzində tələbələrlə görüşlər təşkil edir;
- təyin edilmiş müddətdə fərdi tədris planlarının qəbulunu təşkil edir və işçi tədris planının hazırlanmasında iştirak edir;
- fərdi tədris planlarına dəyişikliklər edilməsində tələbələrə köməklik edir;
- müvafiq ixtisaslaşmalar üzrə metodiki materialların mövcudluğuna və vaxtında hazırlanmasına nəzarət etmək hüququna malikdir;
- hər bir fənn üzrə tələbənin attestasiyası prosesinə nəzarət edir.

Hər bir tələbə barədə məlumat virtual universitetin tələbələr bazasına daxil edilir, fərdi loginlər və parollar yaradılır ki, onlar qeydiyyatda düşdüyü gündən etibarən tələbəyə virtual universitetin resurslarından (elektron kitabların bazası, mühazirələr, tematik forumlar, elanlar lövhəsi və bir çox şeylərdən) istifadə etmək imkanı verir. ■

Y

Yenidən baxılma (təftiş) (təhsil proqramının)	Re-examination (of a study programme)
--	--

İSO 9000 normativinin “yenidən baxılma”-ya verdiyi tərifə uyğun olaraq, “təhsil proqramına yenidən baxılması” təhsil proqramının yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş dövrü və planlaşdırılmış prosesi nəzərdə tutur. Bu prosesin vasitəsilə təhsil proqramının özünü idarəetmə sisteminin yararlılığı,

yetərliliyi və səmərəliliyi qiymətləndirilir və vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün əlverişli olan bütün addımlar atılır.

Ümumiyyətlə, yenidən baxılma prosesi sözügedən təhsil proqramının güclü və zəif cəhətlərinin üzə çıxarılmasına yönəlmiş özünüqiymətləndirmə prosesi ilə başlayır. Bu özünüqiymətləndirmə təhsil məqsədləri və proseslərinin, daxili keyfiyyət təminatı sisteminin, fərdi proseslərin idarə edilməsi və/ və ya nəticələrin yaxşılaşdırılması imkanlarına yenidən baxılması və ya onların yenidən müəyyənləşdirilməsinə gətirib çıxara bilər.

Bundan sonra təhsil proqramı müəyyən edilmiş hər bir yenidən baxılma ehtiyacı və yaxşılaşdırma imkanı üçün müvafiq yaxşılaşdırma addımlarını müəyyənləşdirməli və qəbul etməlidir. ■

Qeydlər

▪ Avropada Təhsil Qurumlarının Sazlanması (Tyuningi) (<http://www.unideusto.org/tuningeu/home.html>) universitet tərəfindən idarə olunan və ali təhsilin təşkilati və mövzu sahəsində Bolonya prosesinin tətbiqi üçün universal yanaşma təklif etmək məqsədi daşıyan bir layihədir. Sazlama yanaşmasına, Bolonya dövrlərinin hər biri üçün təhsil proqramlarını (yenidən) tərtib etmək, hazırlamaq, həyata keçirmək və qiymətləndirmək üçün metodologiya daxildir.

Bundan başqa, sazlama səriştələr baxımından ifadə olunmuş təlim nəticələri üzərində əsaslanmış hədəfləri hazırlamaq üçün bir proqram rolunu oynayır. Bu layihə daha çox sayda mövzu sahələri üçün dövr (səviyyə) deskriptorları (tanıdıcıları) hazırlayır. Əsası 2000-ci ildə qoyulan, maliyyə və mənəvi baxımdan Avropa Komissiyası tərəfindən dəstəklənən bu layihə hal-hazırda Bolonya prosesinə imza atmış ölkələrin əksəriyyətini əhatə edir. Buna oxşar bir layihə 2003-cü ildə Mərkəzi və Cənubi Amerikanın 18 ölkəsi üçün yaradılmış və Tuning America Latina adlanır. O, “Alfa” layihəsi çərçivəsində Avropa Birliyi tərəfindən maliyyə dəstəyi alır.

- Sazlama (Tyuning) lüğətinə bu ünvanda baxmaq mümkündür <http://www.unideusto.org/tuningeu/documents/glossary-of-term.html>.
- Bu tərif “səriştə” termini üçün bilik və bacarıqların tətbiq edilməsini sübut edə bilən qabiliyyətin nəzərdə tutulduğu beynəlxalq İSO 9000:2005 normativinə uyğundur.
- İSO 9000:2005 normativi “keyfiyyət” anlamı üçün tələbələrin bütöv bir daxili əlamətlər tərəfindən yerinə yetirilməsinin elə səviyyəsini nəzərdə tutur ki, orada

“səciyyəvi” anlamı fərqləndirici amil kimi, “tələb” isə ümumiyyətlə düşünülmən və məcburi amil kimi ifadə olunan ehtiyac və ya gözlənti mənasında işlənmişdir.

- İSO 9000:2005 normativi “keyfiyyət təminatı” anlamı üçün keyfiyyəti idarə etmənin elə hissəsini nəzərdə tutur ki, o, keyfiyyət tələblərinin yerinə yetirilməsinə inamın yaradılmasına yönəlmişdir və burada “tələb” ümumiyyətlə düşünülmən və ya məcburi amil kimi ifadə olunan ehtiyac və ya gözlənti mənasında işlənmişdir.

İSO 9000:2005 normativi “yeni-dən-baxılma” (təftiş) anlamı üçün qarşıya qoyulmuş hədəflərə çatmaq məqsədi ilə hər hansı bir vasitənin yararlılığını, yetərliliyini və səmərəliliyini yoxlamaq üçün aparılan fəaliyyəti nəzərdə tutur.

ƏLAVƏ 1

COPS və SWOT TƏHLİLİ

§1. Universitet (o cümlədən, təhsil müəssisəsi) üçün COPS və SWOT analizlərinin izahı³

Rəqabətli bir mühitdə səmərəli olmaq üçün insan amilinin artan rolu geniş istifadə olunan və müxtəlif universitetlərin kadrlarının idarə olunması üçün həlledici vasitələrdən biri kimi tanınan COPS-analizinin yaradılmasına təkan vermişdir.

Beləliklə, COPS-analizi universitetin effektiv insan resursları strategiyasının hazırlanması üçün bir vasitədir. Bu metodun əsas komponentləri universitetlə heyət əlaqələrinin, dörd sahə üzrə xüsusi yoxlama suallarının təhlili ilə əhatə olunur.

Tarixən, COPS təhlili də SWOT təhlili kimi biznes mühitində yaranmışdır və onların hər ikisi işgüzar fəaliyyətin səmərəliliyini artırmaq üsullarıdır.

Zaman keçdikcə, bu üsulların hər ikisi qarşısına səmərəliliyi və rəqabət qabiliyyətini artırmaq məqsədini qoymuş bütün universitetlər üçün geniş istifadə olunmağa başladı.

COPS analizi SWOT analizi üçün bir əvəz deyil. Onların əhatə və tətbiq sahələri müxtəlifdir.

SWOT analizi aşağıdakı dörd qrup adi suallarla əhatə edilir:

³ istifadə olunan əsas vəsait :

http://www.accel-team.com/human_resources/hrm_09.html

- **Güclü cəhətlər:** universitetin iş fəaliyyətinə imkan yarada biləcək *daxili* atributlar.
- **Zəif cəhətlər:** universitetin fəaliyyətinə və məqsədlərinə müdaxilə edə biləcək *daxili* atributlar.
- **İmkanlar:** universitetin iş fəaliyyətinə yardım edə biləcək *xarici* amillər.
- **Təhlükələr:** universitetin fəaliyyətinə mane ola biləcək *xarici* amillər.

COPS abbreviaturasının mənası belədir: CULTURE – Mədəniyyət, ORGANIZATION – Təşkilat, PEOPLE – İnsanlar, SYSTEMS – Sistemlər.

COPS analizi üçün yoxlama suallarının siyahısı

Mədəniyyət

- ✓ Əməkdaşlar özlərini universitetin aktiv bir üzvü kimi görürmü və onlar “ universitetin müvəffəqiyyəti”-nin birbaşa onlara faydalı olduğunu düşünürmü?
- ✓ Universitetin əməkdaşları öz həmkarları və bütövlükdə kollektivin maraqları ilə ortaq maraqları olduğunu düşünürlərmi? Universitetin kollektivini yekdil kollektiv adlandırmaq mümkündürmü?
- ✓ Tapşırılan iş işçilərin vəzifələrinə, yoxsa daha çox onların fərdi təcrübəsinə və qabiliyyətinə əsasən bölüşdürülür ?
- ✓ Universitetdə yetərli maddi-texniki baza varmı?
- ✓ Əməkdaşların universitet haqqında düşüncələrini açıqcasına söyləmələri təşviq olunurmu?

- ✓ Sizin universitet işçiləri yenilik və yaradıcılığa həvəsləndirirmi?
- ✓ İşçilər gördükləri iş üçün şəxsi məsuliyyətlərini hiss edirlərmə?
- ✓ Universitetin iş fəaliyyətinin bütün aspektlərində keyfiyyətə xüsusi önəm verilmə?

Universitet

- ✓ Universitetin strukturu işin səmərəli surətdə həyata keçirilməsinə imkan verirmə?
- ✓ Universitetin təşkilati strukturu dəyişən tələblər qarşısında tez uyğunlaşandırmə?
- ✓ Universitetin strukturu həddən artıq böyük deyil ki? Əgər elədirsə, onda hansı sektorlarda?
- ✓ Universitetin əməkdaşlarının iş funksiyaları və vəzifələri aydın təyin edilibmi?
- ✓ Problemlər yarandığı yerdə həll etmək əvəzinə onları yuxarı instansiyalara ötürmək meylə universitetin strukturuna xasdırmə?
- ✓ Sizin prosedurlar və idarəetmə təcrübəsi vəzifələrin öhdəsindən gəlinməsinə asanlaşdırırmə?
- ✓ Siz təşkilati strukturunuzun daima təkmilləşməsinə çalışırırsınızmı?

İnsanlar

- ✓ İşçilərin öz işlərini ən səmərəli şəkildə yerinə yetirmək üçün zəruri bilik və bacarıqları varmı?

- ✓ Sizin əməkdaşlar öz işlərinin mahiyyətini anlayırlarmı və onlar ümumi işin səmərəliliyinə necə kömək edirlər, yəni onların açıq-aydın məqsəd və vəzifələri varmı?
- ✓ Sizin işçilər müştərilərə xidmət göstərməyə meyllidirmi?
- ✓ Potensial qabiliyyətləri (istedadları) olan insanlar, onlardan gələcəkdə istifadə etmək məqsədilə aşkarlanıb inkişaf etdirilirmi?
- ✓ Tanınma vasitəsilə işçilərin yaxşı işi həvəsləndirilirmi və bu iş hansı üsulla həyata keçirilir?
- ✓ Sizin işçilər gördükləri işdən hansı standartların gözlənildiyini bilirlərmi?

Sistemlər

- ✓ Sizin universitetdə hər bir təşkilati sistemdə (məsələn, işçilərin seçilməsi və işə qəbul edilmə sistemi, işdə irəli çəkmə sistemi, planlaşdırma, idarəetmə, informasiya və nəzarət sistemi və s.) işçilərinin səmərəli əmək məhsuldarlığı həvəsləndirilirmi?
- ✓ Bu həvəsləndirmə sistemləri universitetin bütün bölmələrində uzlaşdırılmış tərzdə həyata keçirilirmi?
- ✓ Sizin işçi qrupda səmərəli əmək məhsuldarlığına görə mükafatlandırmanın açıq-aydın şərtləri varmı?
- ✓ Bir-birinə qarşılıqlı surətdə dəstək göstərməsindən əmin olmaq üçün universitet öz strukturlarına dəyişikliklər edirmi?

Bu məsələlərlə yanaşı, universitetlərdə aşağıdakı iki sual da müzakirə edilə bilər:

Sizin universitetin insanlarla bağlı üzləşdiyi ən mühüm suallar (ən çoxu üç) hansılardır?

Bu məsələləri həll etmək üçün hansı planlar / tədbirlər görmək mümkündür

§2. COPS analizinin tətbiq edildiyi hallar

Universitetin insan resursları üzrə siyasətinə adətən “kadrlar şöbəsi” adlanan xüsusi qurum məsuliyyət daşıyır.

İnsan Resurslarının İdarə edilməsi sistemi üçün göstəricilərin, istiqamətlərin və hədəflərin diaqnostik yoxlama siyahıları mövcuddur.

Aşağıdakı yoxlama siyahıları universitetdə insan resurslarının inkişaf proqramlarının planlaşdırılması və onların idarə edilməsi üçün yararlı ola bilər. Onlar düşüncə və müzakirəni stimullaşdırmaq üçün faydalıdır.

Məqsəd, hamının xeyri naminə universitetin səmərəliliyinin artırılması üçün insanların idarə olunmasına yanaşmanı necə düşünüb-planlaşdırmanı öyrənməkdən ibarətdir.

Universitetdə problemlərin olma ehtimalına işarə edən göstəricilər (indikatorlar)

Əgər aşağıdakı fikirlərdən hər hansı biri doğrudursa, onda yəqin ki, sizin universitetin ciddi bir problemi var:

- ✓ kənar təşkilatlarla münasibətlərin problemləri xroniki xarakter daşıyır.
- ✓ işçilərin şikayətlərini həll etmək üçün heç bir vasitə və imkanlar yoxdur.
- ✓ kadrlar arasında qeyri-sabitlik/kadrlar axınının artması halları mövcuddur.
- ✓ müştəri şikayətlərinin sayının artması halı mövcuddur.
- ✓ universitetə görə heç bir qürur hissi yoxdur.
- ✓ qrupdaxili münaqişə halları mövcuddur.
- ✓ iddialı və istedadlı işçilər üçün heç bir karyera imkanları yoxdur.
- ✓ əmək haqqından və iş şəraitindən narazılıq halları mövcuddur.
- ✓ görülən işlərin hansı rol oynadığı aydın deyil.
- ✓ əsas fəaliyyətin aydın olmayan göstəricilərindən istifadə olunur.
- ✓ keyfiyyət mühüm amil deyil.
- ✓ işçilərin seçimində aşağı səviyyəli standartlardan / təcrübələrdən istifadə olunur.
- ✓ idarəçi heyətin inkişafına yönəlmiş heç bir proqram yoxdur.
- ✓ yeni işçilərin ilkin təlimi yoxdur.
- ✓ bacarıqların kəskin çatışmazlığı hiss olunur.

- ✓ idarələrarası münaqişələr mövcuddur.
- ✓ siz yuxarıda qeyd olunanlardan hər hansı birinin olub-olmadığını bilmirsiniz.
- ✓ siz yuxarıda qeyd olunanlardan heç birinə məhəl qoymursunuz.

§3. COPS-analizinin tərtib edilməsi üçün sorğu anketi

COPS sualları əsasında anonim və qeyri-anonim müxtəlif sorğu anketləri tərtib etmək olar.

Sorğu Anketinin bir modeli

Suallara cavabların təklif olunan variantlarında lazım olanı qeyd edin:

Mədəniyyət

- 1 Siz özünüzü universitetin aktiv əməkdaşı kimi görürsünüzmü və “universitetin müvəffəqiyyəti”-nin sizə birbaşa faydalı olduğunu düşünürsünüzmü?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr
- 2 Siz iş həmkarları və bütövlükdə komanda ilə ümumi maraqlarınız olduğunu düşünürsünüzmü? Universitetin kollektivini vahid komanda adlandırmaq mümkündürmü?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr
- 3 Tapşırılan iş işçilərin vəzifələrinə görə, yoxsa daha çox onların fərdi iş təcrübəsinə və qabiliyyətinə əsasən bölüşdürülür?

- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 4 İşçilərin universitet haqqında düşüncələrini
açıqcasına söyləmələri təşviq olunurmu?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 5 Təhsilin keyfiyyətinin və işçi heyətin yaradıcılığının
artırılmasına yönəldilmiş təklifləri universitet
dəstəkləyirmi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 6 Gördüyünüz iş üçün sizdə şəxsi məsuliyyət hissi varmı?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 7 Bütün bölmələrdə keyfiyyətə xüsusi diqqət yetirilirmi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr

Universitet

- 8 Universitetin strukturu səmərəli işə imkan verirmi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 9 Şəraitin dəyişməsinə universitetin strukturları tez
uyğunlaşa bilirmi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 10 Universitetin strukturu həddən artıq böyük deyil ki?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr

Cavab “bəli” olduğu halda, sektorları göstərin:

11 Sizin funksiya və vəzifələriniz açıq-aydın müəyyənləşdirilibmi?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

12 Problemləri yarandıqları səviyyədə həll etmək əvəzinə onu yuxarı instansiyalara göndərmək meylləri universitetin strukturuna xasdırımı?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

13 Təşkilati prosedurlar və idarəetmə üsulları məsələlərin həllini asanlaşdırırımı?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

14 Universitet öz strukturlarını daim təkmilləşdirməyə çalışırımı?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

İşçilər

15 İşə ən səmərəli tərzdə yerinə yetirmək üçün sizin lazımi ixtisasınız (iş təcrübəniz) varmı?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

16 İşə ən səmərəli tərzdə yerinə yetirmək üçün universitetin əməkdaşlarının lazımi ixtisasları (iş təcrübəsi) varmı?

- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 17 Universitetin ümumi işində siz öz funksiyalarınızı və rolunuzu dərk edirsinizmi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 18 Universitetin ümumi işində əməkdaşlar (işçilər) öz funksiyalarını və rollarını dərk edirlərmisi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 19 İşçilər universitetin müştərilərinə qayğı göstərməyə çalışırlarmı?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 20 Gələcəkdə istifadə olunmaq üçün potensial qabiliyyətləri olan əməkdaşlar (işçilər) vaxtında aşkarlanıb inkişaf etdirilirlərmisi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 21 Təşəkkür etmə, maddi həvəsləndirmə və sairə üsullarla işçilərin yaxşı işi həvəsləndirilirmi?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr
- 22 İşçilərin universitetin onlardan tələb etdiyi iş standartlarından xəbərləri varmı?
- bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik
çəkirəm xeyr

Sistemlər

23 İstifadə edilən sistemlər (kadrların seçimi, onların vəzifədə irəli çəkilməsi, planlaşdırma, idarəetmə, informasiya və nəzarət) kadrların səmərəli işləməsinə imkan yaradır mı?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

24 Bu sistemlər bir-biri ilə və universitetin digər fəaliyyəti ilə əlaqələndirilibmi?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

25 Universitetin hər bölməsində yaxşı işə görə mükafatlandırma üçün səmərəli sistem varmı?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

26 Bir-birini dəstəkləməsində əmin olmaq üçün universitet öz strukturlarını dəyişirmi?

bəli qismən bəli cavab verməyə çətinlik çəkirəm xeyr

27 Əlavə sual: Sizin fikrinizcə, kadr siyasəti və resursları sahəsində universitetin üzləşdiyi ən mühüm problemlər (ən çoxu üç) hansılardır?

Alınmış cavablar əsasında vəziyyətin bütövlükdə və ayrı-ayrılıqda hər bir sual bölməsi üzrə (Mədəniyyət, Universitet, İşçilər, Sistemlər) təhlilini vermək mümkündür.

ƏLAVƏ 2

DUBLİN TƏSNİFATLARI/TANIDICILARI/DESKRİPTORLARI⁴

Dublin təsnifatları hər bir Bolonya prosesinin uğurla başa çatması ilə bağlı tələbələrin nailiyyət və qabiliyyətlərindəki səciyyəvi gözləntilərin ümumi təsvirini özündə əks etdirir.

Təsnifatların ümumi səviyyəsi birinci mərhələ çərçivəsində qısa dövr üçün, həmçinin müvafiq qaydada birinci, ikinci və üçüncü mərhələlər üçün hazırlanmışdır.

Təsnifatlar öz aralarında təlimin aşağıdakı beş əsas nəticələrini fərqləndirməyə imkan verən kompetentlik (səriştəlilik) səviyyələri terminləri ilə ifadə olunmuş bir sıra meyarlardan ibarətdir:

- Bilik və anlama qabiliyyəti.
- Praktikada bilik və anlama qabiliyyətindən istifadə edilməsi.
- Mühakimə irəli sürmək (məntiqi düşünmək), ideyaları qiymətləndirmək və nəticələri ifadə etmək.
- Ünsiyyət sahəsində bacarıq/vərdişlər.
- Təhsil (təlim) sahəsində bacarıq/vərdişlər.

⁴ Material aşağıdakı internet mənbələri əsasında hazırlanmışdır:
http://www.tcd.ie/vpcao/academic-development/assets/pdf/dublin_descriptors.pdf
[http://www.bologna-berlin2003.de/en/bologna_seminars/bachelors_and_masters.htm#Annex A](http://www.bologna-berlin2003.de/en/bologna_seminars/bachelors_and_masters.htm#Annex_A)
http://www.tempus.ac.rs/here/tl_files/Dokumenti/Dublinski%20deskriptori.pdf
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/ects_en.htm
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ects/en.pdf

Təsnifatlardan istifadə olunarkən, AKTS⁵. Köçürmə qiymətləndirmə (kredit) vahidlərinin ümumi sayı nəzərə alınmaqla tələbənin anlamalı və/və ya bilməli olduğu şeylərin təsvirləri istifadə olunur.

Birinci mərhələ çərçivəsində Qısa Dövr ali təhsilin bitməsini ifadə edən ixtisas dərəcəsi o tələbələrə verilir ki:

- onlar orta təhsilə və bir qayda olaraq müasir dərsləklərə əsaslanan təlim (tədris) sahəsində bilik və qavrama qabiliyyəti nümayiş etdirmişlər; bu cür biliklər əmək fəaliyyəti və ya peşə, şəxsiyyətin inkişafı və təhsilin davam etdirilməsi, birinci mərhələni başa vurmaq üçün əsası təmin edir;
- peşəkar kontekstlərdə (vəziyyətlərdə) öz biliklərini və qavrama qabiliyyətlərini tətbiq edə bilirlər;
- dəqiq qoyulmuş, həmçinin mücərrəd problemlərin həll yollarının ifadə edilməsi üçün məlumatları müəyyənləşdirmək və istifadə etmək bacarığına malikdirlər;
- öz anlamlarını (fikirlərini), bacarıq və fəaliyyətlərini onlarla bərabər səviyyədə çalışan həmkarlarına ötürməyi bacarırlar;
- müəyyən dərəcədə müstəqillik şəraitində təhsillərini davam etdirmək bacarıqlarına malikdirlər.

Birinci Mərhələnin bitməsini sübut edən ixtisas dərəcəsi o tələbələrə verilir ki:

⁵ AKTS (Avropa Kredit Transfer Sistemi) – təhsil proqramı ilə müəyyən olunmuş kompetensiyalara nail olmaq üçün tələbənin iş yükünü və təhsiləmə trayektoriyasını müəyyənləşdirən sistemdir. Bu sistem həmçinin tələbələrin mobilliyini təmin edir və təhsil proqramlarının dövlətlərarası müqayisəsi və tanınması prosedurlarını asanlaşdırır.

- onlar orta təhsilə əsaslanan və təlim aldıkları sahədə ən mütərəqqi biliklərlə əlaqəli olan müəyyən amilləri özündə cəmləşdirən təlim sahəsində bilik və anlama qabiliyyəti nümayiş etdirmişlər;
- işlərinə və ya peşələrinə peşəkar yanaşmanın olmasını göstərən tərzdə öz bilik və anlama qabiliyyətlərini tətbiq edə bilirlər və təlim aldıkları sahə çərçivəsində problemlərin həlli üçün əsasların (dəlillərin, arqumentlərin) hazırlanması və əsaslandırılması vasitəsilə adətən nümayiş etdirilən kompetentliyə malikdirlər;
- müvafiq sosial, elmi və etik məsələləri əks etdirən fikirlərin ötürülməsi (çatdırılması) üçün uyğun gələn məlumatları (adətən təlim aldıkları sahə çərçivəsində) toplamaq və şərh etmək bacarığına malikdirlər;
- istər mütəxəssislərə, istərsə də qeyri-mütəxəssislərə informasiyanı, ideyaları, problemləri və qərarları (həll yollarını) ötürməyi bacarırlar;
- təlim aldıkları sahədə yüksək səviyyədə müstəqilliklə təhsillərini davam etdirmək üçün zəruri olan vərdişləri özlərində inkişaf etdirmişlər (formalaşdırmışlar).

İkinci Mərhələnin bitməsini sübut edən ixtisas dərəcələri o tələbələrə verilir ki:

- adətən bakalavr pilləsi ilə əlaqələndirilən biliklərə və anlama qabiliyyətinə əsaslanan bilik və anlam nümayiş etdirmişlər və bu da çox vaxt tədqiqat aparmaq kontekstində ideyaların ifadə edilməsi və /və ya tətbiqinin əsasını təmin edir;
- öz biliklərini, anlama qabiliyyətlərini, həmçinin təlim aldıkları sahə ilə əlaqəli olan daha geniş (və ya fənlərarası) kontekstlər çərçivəsində yeni və ya tanış

olmayan mühitdə problemləri həll etmək qabiliyyətlərini tətbiq etməyi bacarırlar;

- bilikləri inteqrasiya və mürəkkəb vəziyyətləri idarə etməyi, o cümlədən öz bilik və mühakimələrinin tətbiqi ilə əlaqəli olan sosial və etik cavabdehliyin nəzərə alınmasını özündə əks etdirən natamam və ya məhdud informasiya əsasında mühakimələr irəli sürməyi bacarırlar;
- öz xülasələri (qərarları, nəticələri), həmçinin bilikləri barədə həm mütəxəssislərə, həm də qeyri-mütəxəssislərə əsaslandırılmış və səlis tərzdə məlumat verməyi bacarırlar;
- onlar təlim sahəsində əhəmiyyət kəsb edən tərzdə təkbaşına və ya müstəqil surətdə təhsillərini davam etdirməyə imkan verən vərdislərə malikdirlər.

Üçüncü Mərhələnin bitməsinə sübut edən ixtisas dərəcələri o tələbələrə verilir ki:

- təlim aldıqları sahənin sistemli anlamını, həmçinin bu sahə ilə əlaqəli araşdırma vərdisləri və metodlarının (üsullarının) mənimsənilməsini nümayiş etdirmişlər;
- elmi bütövlüyü saxlayaraq, araşdırma prosesini hərtərəfli düşünmək, hazırlamaq, tətbiq etmək və uyğunlaşdırmaq qabiliyyəti nümayiş etdirmişlər;
- bir hissəsi milli və ya beynəlxalq səviyyədə referatlaşdırılmış nəşrlərdə dərc edilməyə layiq olan elmi işin məzmun baxımından həcmnin əhəmiyyət kəsb edən tərzdə inkişafı vasitəsilə biliklərin həddlərini genişləndirən misli görünməmiş tədqiqat vasitəsilə töhfə vermişlər;
- yeni və mürəkkəb ideyaları tənqidi təhlil etməyi, qiymətləndirməyi və sintez etməyi bacarırlar;

- kompetentlik sahələrindəki mövzular üzrə eyni statusa malik olan həmyaşıdları ilə, həmçinin geniş elmi ictimaiyyət və bütövlükdə cəmiyyətlə söhbət aparmağı bacarırlar;
- akademik və peşəkar kontekstlər çərçivəsində biliklərə əsaslanan cəmiyyətin texnoloji, sosial və ya mədəni inkişafında köməklik göstərməyi bacarırlar.

Yuxarıda qeyd olunanları xülasələşdirərək vurğulamaq lazımdır ki,

Birinci Mərhələdəki biliklər öz yeniliyi və novatorluğu ilə səciyyələnir, həmçinin özündə aşağıdakıları cəmləşdirir:

- Hər hansı konkret təlim sahəsində mürəkkəb və qabaqcadan görünə bilməyən problemlərin həllində nəzəriyyə və prinsiplərin tənqidi anlamını, məharət və novatorluğu.

İkinci Mərhələ son dərəcə ixtisaslaşmış biliklərin, o cümlədən aşağıdakıların olmasını nəzərdə tutur:

- təlim sahəsində ən mütərəqqi biliyi;
- sözügedən və ortaq sahələrdə biliklərin tənqidi tərzdə düşünülməsini;
- araşdırma apardıqları sahədə problemləri həll edə bilmək bacarığı;
- yeni bilik yaratmaq və müxtəlif sahələrdən olan bilikləri əlaqələndirmək.

Təcrübədən görüldüyü kimi, bu mərhələdə birinci mərhələyə nisbətən proqram profillərinin daha geniş müxtəlifliyi müşahidə olunur, ona görə ki, ikinci mərhələ biliklərin və bacarıqların ixtisaslaşmasını nəzərdə tutur.

Üçüncü mərhələ aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- təlim aldıqları və ortaq sahələrdə ən mütərəqqi biliklərin olmasını;
- araşdırma apardıqları sahədə və innovasiyaların yaradılmasında mühüm problemlərin həlli üçün zəruri olan bacarıq və metodları (üsulları), o cümlədən sintez və qiymətləndirməni, həmçinin peşəkar sahədə mövcud olan bilikləri və təcrübəni yenidən düşünmək qabiliyyətini;
- nüfuz, yenilikçilik, müstəqillik, elmi və peşəkar bütövlük, o cümlədən yeni ideyaların və ya proseslərin hazırlanmasına sadıqlıq nümayiş etdirməyi.

Bütün mərhələlər üzrə təhsil proqramlarının hazırlanmasında bu ümumi tələblər mütləq nəzərə alınır. Bununla yanaşı, hər üç mərhələ üzrə proqramların tərtib olunmasına əsas tələb nəinki akademik (elmi) ictimaiyyətin, həmçinin işəgötürənlərin nümayəndələrinin fikirlərinə əsaslanan təhsilin nəticələrinin müəyyənləşdirilməsidir. Yalnız bu halda proqramın məqsəd və vəzifələri əsaslandırılmış olacaq və proqramın özü müasir keyfiyyət təminatı sistemlərinin irəli sürdüyü tələblərə uyğun gələcək.

Təhsilin nəticələri yalnız akademik (elmi) ictimaiyyət arasında deyil, həm də peşəkar ictimaiyyətlə müzakirələr prosesində ifadə olunur. Beləliklə, peşə profilləri iki tərkib hissəsini – **akademik (elmi)** və **peşəkar** hissəni özlərində cəmləşdirir.

ƏLAVƏ 3

REFLEKSIYA⁶

Reflektiv tədris etmə sizin dərs otağında etdiklərinizə nəzər salmanı, bunu nə üçün etdiyiniz və işinizin nə dərəcədə səmərəli olması barədə düşüncələrinizi özündə cəmləşdirən özünü-müşahidə və özünü-qiymətləndirmə prosesidir.

Sınıfdə baş verənlər haqqında məlumat toplamaq və daha sonra bu məlumatı təhlil edib qiymətləndirməklə biz tətbiq etdiyimiz üsulları və onların tətbiq edilməsini əsaslandırın inancları müəyyənləşdirir və araşdırırıq. Bu iş sonra bizim tədris etmə üsullarımızda dəyişikliklərə və yaxşılaşmalara gətirib çıxara bilər.

Buna görə də, reflektiv tədris etmə bizim peşəkar inkişafımız üçün sinif otağında başlayan bir vasitədir:

- O nə üçün vacibdir ?
- Refleksiya prosesi necə başlamalıdır ?
 - ✓ Müəllim gündəliyi necə tərtib olunmalıdır?
 - ✓ Həmkar müşahidəsinə ehtiyac varmı?
 - ✓ Dərslərin lentə yazılması vacibdirmi?
 - ✓ Tələbələrin rəyi nəzərə alınmalıdırmi?

⁶ Əsas mənbə <http://www.teachingenglish.org.uk/articles/reflective-teaching-exploring-our-own-classroom-practice> (Culi Tays - müəllim, təlimçi, yazıçı, Britaniya Şurasının Lissabon ofisi)

- Refleksiya prosesini başlamaq üçün zəruri olan növbəti addımlar:
 - ✓ Mövzu barədə düşünün.
 - ✓ Onu müzakirə edin.
 - ✓ Onun barəsində əlavə məlumat əldə edin.
 - ✓ Mövzu barədə sorğu-sual edin.
- Nəticə

O nə üçün vacibdir ?

Bir çox müəllimlər özlərinin tədris etmə üsulları haqqında artıq düşünür və bu barədə həmkarları ilə söhbət edirlər. Siz “Mənim dərsim yaxşı keçdi” və ya “Deyəsən, mənim tələbələrim dərsi anlamadılar” və ya “Mənim tələbələrim bu gün dərstdə pis davrandılar” haqqında düşünə və ya kiməsə bu barədə danışa bilərsiniz.

Nə baş verdiyini anlamadan və onları müzakirə etmədən, biz bu hadisələrin nə üçün baş verdiyi haqqında tələsik qərarlar qəbul etməyə meyl edə və yalnız səsi gur çıxan tələbələrə diqqət yetirə bilərik. Buna görə də, reflektiv tədris etmə bizim və eləcə də bizim tələbələrin fikir və müşahidələrinin toplanması, yazılması və təhlili aparıldıqdan sonra dəyişikliklər edilməsinə gətirib çıxaran daha sistemli bir prosesidir.

- ✓ Əgər dərslər yaxşı keçibsə, biz onu təsvir edə və onun nə üçün uğurlu olması haqqında düşünə bilərik.
- ✓ Əgər tələbələr dil baxımından nəyisə başa düşməyiblərsə, onda biz nə etdiyimiz və onun nə üçün anlaşılmaz olduğu barədə düşünməliyik.

- ✓ Əgər tələbələr dərs zamanı nizam-intizamı pozublarsa, onda bu hərəkətin səbəbi araşdırılmalıdır: onlar nə edirdilər, nə vaxt və nə üçün?

Refleksiya prosesi necə başlamalıdır?

Siz refleksiya prosesini dərs dediyiniz qruplardan hər hansı birində baş vermiş konkret problemə cavab olaraq, ya da sadəcə tədris etmə üsulunuz barədə daha ətraflı məlumat əldə etməklə əlaqədar başlaya bilərsiniz. Hər hansı konkret sinifdəki tələbələrə diqqət yetirmək və ya tədris etmə üsulunuzun hər hansı cəhətinə nəzər salmaq məqsədilə siz nizam-intizam pozuntusu hallarının qarşısını necə almaq və ya sinifdə tələbələrinizin daha fəal çalışması üçün onları necə ruhlandırmaq məsələsinə diqqət yetirmək qərarına gələ bilərsiniz.

Refleksiya prosesinin ilk addımı sinifdə baş verənlər haqqında məlumat toplamaqdır. Burada, bunu necə etməyin müxtəlif yolları göstərilir.

Müəllim gündəliyi

Sırf şəxsi olduğu üçün, bu, refleksiya prosesini başlamaq üçün ən asan yoldur. Hər dərsdən sonra dərsdə nə baş verdiyi haqqında qeyd kitabçanızda qeydlər edin. Siz özünüzün, eləcə də tələbələrinizdə müşahidə etdiyiniz reaksiya və hissləri təsvir edə bilərsiniz. Çox güman ki, Siz müşahidə etdikləriniz haqqında suallar verməyə başlayacaqsınız. Gündəliyi müntəzəm yazmaq üçün vaxt ayırmaq müəyyən qədər nizam-intizam tələb edir.

Gündəliyinizi başlamağa kömək etmək məqsədilə diqqət yetirməli olacağınız sahələrə dair bəzi təkliflər aşağıdakılardır:

Tədris etmə gündəliyinin yazılması

Bu işi başlamağa dair bəzi ümumi suallar aşağıdakılardır:

Dərsin məqsədləri

- Dərsdə etdiklərimizi tələbələr anladılar mı?
- Biz nəyi çox asan və ya nəyi daha çətinliklə etdik?
- Tələbələr hər hansı bir çətinliklə üzləşdilər mi?
- Tələbələr üçün dərsdə açıq-aydın bir nəticə var idimi?
- Onlar dərsdə nəyi öyrəndilər və ya nəyi məşq etdilər?
Onlar bu dərsdən faydalandılar mı?

Fəaliyyətlər və materiallar

- Biz hansı müxtəlif material və fəaliyyətlərdən istifadə etdik?
- Materiallar və fəaliyyətlər tələbələri maraqlandıra bildimi?
- Mən dərsi yenidən tədris etsəydim, onun hansı hissəsini fərqli tədris edərdim?

Tələbələr

- Bütün tələbələr tapşırığı yerinə yetirirdimi?
- Əgər belə deyildisə, onda bu hal nə vaxt və nə üçün baş vermişdi?

- Dərsin hansı hissəsi tələbələr üçün daha çox və yaxud daha az maraqlı oldu?
- Dərs tələbələr üçün nə qədər faydalı oldu?

Sinfin idarə edilməsi

- Fəaliyyətlər lazımı qədər davam etdimi?
- Dərsin gedişat sürəti müvafiq idimi?
- Mən bütün siniflə, qrupla, cütlüklərlə və ya fərdi iş qaydalarındanmı istifadə etdim?
- Mən onu nə üçün istifadə etdim? Bunun nəticəsi oldumu?
- Şagirdlər dərsdə nə etməli olduqlarını anladılarımı?
- Mənim təlimatlarım aydın idimi?
- Mən dərsdə bütün tələbələrin fəal iştirak etməsi üçün şərait yaratmışdımı?
- Bütün tələbələrin müvəffəqiyyəti barədə məndə məlumat varmı?

Ümumi

Mən dərsi yenidən tədris etsəydim, nəyi fərqli edərdim?

Həmkar müşahidəsi

Tədris etdiyiniz dərs haqqında məlumat toplamaq üçün həmkarınızı sinfinizə gəlməyə dəvət edin. Bunu sadəcə

müşahidə etmək və ya qeyd aparmaqla yerinə yetirmək mümkündür. Bu sizin refleksiya etmək istədiyiniz sahə ilə bağlı olacaq. Məsələn, siz həmkarınızdan xahiş edə bilərsiniz ki, o, hansı tələbənin dərstdə daha çox fəal olduğunu, dərslər zamanı qarşılıqlı ünsiyyətin hansı növlərindən istifadə etdiyinizi və ya səhvləri necə düzəltməyinizi müşahidə etsin.

Dərslərin video-audio yazılması

Dərslərin video və ya audio yazıları refleksiya üçün çox faydalı məlumat verə bilər. Siz dərstdə haqqında xəbərdar olmadığınız şeylər edə bilərsiniz və ya sinifdə müəllim kimi adətən görmədiyiniz şeylər baş verə bilər.

- Audio yazılar müəllimin dərstdə söylədiklərinin müxtəlif aspektlərini müzakirə etmək baxımından faydalı ola bilər.
 - ✓ Siz nə qədər danışırırsınız?
 - ✓ Nə haqqında danışırırsınız?
 - ✓ Göstərişlərinizi və ya izahatlarınızı anlaşıqlı tərzdəmi ifadə edirsiniz?
 - ✓ Siz tələbələrin danışmasına nə qədər vaxt ayırırsınız?
 - ✓ Siz tələbənin sualına hansı formada cavab verirsiniz?
- Video yazılar sizin öz davranışınızın müxtəlif aspektlərini görmək baxımından faydalı ola bilər.
 - ✓ Siz harada durursunuz?
 - ✓ Siz kiminlə danışırırsınız?
 - ✓ Siz tələbələrə necə yaxınlaşırsınız?

Tələbə rəyi

Siz həmçinin tələbələrinizdən dərstdə nə baş verdiyi barədə onların nə düşündüyünü soruşa bilərsiniz. Onların rəy və fikirləri sizin təəssüratlarınıza fərqli və dəyərli baxış nöqtəsi əlavə edə bilər. Bunu sadə sorğu anketləri və ya öyrənmə gündəlikləri vasitəsilə etmək mümkündür.

Növbəti addımlar

Sınıf otağında baş verənlər haqqında müəyyən qədər yazılı məlumat əldə etdikdən sonra siz nə etməlisiniz?

- **Mövzu barədə düşünün**

Müşahidəniz vasitəsilə siz tədris prosesində müəyyən qaydanın baş verdiyini görə bilərsiniz. Siz əvvəllər xəbərsiz olduğunuz şeylərin baş verdiyini də görə bilərsiniz. Siz tələbələrdən bəzilərinin rəyinə təəccüblənə bilərsiniz. Müəyyən dəyişikliklərin edilməsi barədə sizin artıq müəyyən fikriniz ola bilər.

- **Onu müzakirə edin**

- ✓ Siz, nəyi fərqli etmək barədə fikirlərinizi reallaşdırmaq məqsədilə müşahidə etdikləriniz haqqında sizi dəstəkləyən həmkarınız və ya dostunuzla sadəcə danışaraq, düşüncələrinizi reallaşdırma bilərsiniz.

- ✓ Əgər sizin refleksiya vasitəsilə öz tədris etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək istəyən həmkarlarınız varsa, siz onlarla görüşüb bu məsələləri müzakirə edə bilərsiniz. Müzakirələr sizin sinifdəki ssenarilərin ətrafında aparıla bilər.

✓ Tədris inancları haqqında fikirlər siyahısından istifadə edərək (məsələn, cütlükdə iş dil siniflərində qiymətli fəaliyyətdir və ya söz ehtiyatı qrammatikadan daha vacibdir), siz nə ilə razılaştığınızı və ya razılaşmadığınızı müzakirə edə bilərsiniz və öz müşahidələrinizdən nümunələr gətirərək, tədris etmə üslubunuzda hansıların əks olduğunu vurğulaya bilərsiniz.

▪ **Onun barəsində əlavə məlumat əldə edin**

Siz müəyyən bir sahə haqqında daha çox öyrənmək barədə qərar qəbul edə bilərsiniz. Müəllimlər çoxlu sayda mövcud olan veb saytlardan, o cümlədən müxtəlif jurnallardan faydalı tədris etmə ideyaları və ya əlavə akademik məqalələr əldə edə bilərlər.

▪ **Mövzu barədə sorğu-sual edin**

Digər müəllimlərdən ideyalar əldə etmək üçün veb saytlara və ya jurnallara suallarla müraciət edin. Əgər sizin hər hansı yerli müəllimlər birliyində və ya başqa yerlərdə ixtisasartırma üçün imkanlarınız varsa, onda sizi maraqlandıran sahə üzrə məşğələlərdə iştirak etməyi xahiş edin.

Nəticə

Reflektiv tədris etmə silsiləvi bir prosesdir, çünki siz dəyişikliklər etməyə başladıqdan sonra, reflektiv və qiymətləndirici silsilə yenidən başlayır.

- Siz nə edirsiniz?

- Siz bunu nə üçün edirsiniz?
- Bu nə dərəcədə effektivdir?
- Tələbələr necə cavab verirlər?
- Bu işi siz necə yaxşılaşdırma bilərsiniz?

Refleksiyanız nəticəsində siz nəyisə fərqli etmək və ya sizin etdiyinizin ən yaxşı üsul olduğu haqqında qərar qəbul edə bilərsiniz. Peşəkar inkişafın məğzi məhz bundan ibarətdir.

ƏLAVƏ 4

QISA QLOSSARI

Akademik borcu olan tələbə - fərdi tədris planında qeyd olunan fənlərdən ən azı birindən müəyyən olunmuş krediti qazana bilməyən tələbədir.

Akademik mobillik – tələbənin və professor-müəllim heyətinin ölkədaxili və xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində müvafiq olaraq sərbəst təhsil almaq və akademik fəaliyyət göstərmək hüququdur.

Akademik təqvim – ali təhsil müəssisəsində tədris ili üzrə nəzərdə tutulmuş tədbirləri özündə əks etdirən sənəddir.

AKTS (Avropa Kredit Transfer Sistemi – European Credit Transfer and Accumulation System – ECTA) – təhsil proqramı ilə müəyyən olunmuş kompetensiyalara nail olmaq üçün tələbənin iş yükünü və təhsilalma trayektoriyasını müəyyənləşdirən sistemdir. Bu sistem həmçinin tələbələrin mobilliyini təmin edir və təhsil proqramlarının dövlətlərarası müqayisəsi və tanınması prosedurlarını asanlaşdırır.

Araşdırma – Bu söz çoxsaylı tədbirlərin əhatə olunması üçün çox vaxt təlim aldıqları sahəyə aidiyyəti olan kontekstdə işlənir; bu termin burada anlamının sistematik qabiliyyəti və tənqidi anlamaya əsaslanan hərtərəfli öyrənməni və ya araşdırmanı təmsil etmək məqsədilə işlənir. Bu söz bir sıra akademik, peşəkar və texniki sahələrdə, o cümlədən humanitar, ənənəvi, icraedici və digər yaradıcılıq sahələrində özünəməxsus və yenlikçi işləri dəstəkləyən bir sıra tədbirləri əhatə etmək üçün istifadə olunur.

Biliklər – nə üçünsə tələb olunan mənimsənilmiş məlumatlar toplusu (anlama, tətbiq edilmə, istifadə, inkişaf üçün...).

Dərəcə Proqramı - “Təhsil proqramı” ifadəsi ilə eyni mənadadır.

Dərslik- dövlət təhsil standartları əsasında hazırlanmış kurrikulumlara uyğun olan, şagirdlərdə müstəqil tədqiqatçılıq və yaradıcılıq vərdişlərinin aşılmasına, müasir dünyagörüşünün formalaşmasına imkan yaradan, onları düşünməyə sövq edən, məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirən, tətbiqi xarakter daşıyan, inteqrativ xüsusiyyətə malik olan əsas dərs vəsaitidir.

Fənlər üzrə qeydiyyat – tələbələrin təhsil müəssisəsinin müəyyən etdiyi qaydada fənləri seçmə prosedurudur.

İxtisasın (ixtisaslaşmanın) tədris qrafiki – ixtisasın (ixtisaslaşmanın) tədris planında göstərilmiş fənlərin tədris illəri üzrə bölgüsünü əks etdirən sənəddir.

İxtisasın (ixtisaslaşmanın) tədris planı – ali təhsilin müvafiq səviyyəsində ixtisas (ixtisaslaşmalar) üzrə təhsil proqramlarına uyğun olaraq tədris olunan fənlərə və auditoriyadankənar məşğələlərə ayrılan saatların miqdarını müəyyən edən əsas tənzimləyici sənəddir.

İxtisaslar (ixtisaslaşmalar) üzrə illik işçi tədris planı – ixtisasın (ixtisaslaşmanın) tədris planı və tələbələrin fərdi tədris planlarına uyğun hazırlanmış sənəddir.

Keyfiyyət tələbləri – Hər hansı təhsil proqramının idarə edilməsi üçün proseslərlə əlaqəli olan gözlənilən davranışlar və nəticələri ifadə edən açıqlamalar.

Kompetentlik – deskriptorda daha geniş mənada işlənməklə yanaşı, o, qabiliyyət və ya vərdişlərin səviyyəsini təsvir etməyə

imkan verir. O, müstəsna olaraq “bəli/xeyr” qiymətləri əsasında müəyyənləşdirilən dar mənada istifadə olunmur.

Kurs – “Təhsil proqramı” ifadəsi ilə eyni mənadadır.

Kurs işi – “Kurs işi” dedikdə, didaktik vahid çərçivəsində tələb olunan – adətən qiymətləndirilən – öyrənmə fəaliyyətləri başa düşülür.

Kurs (tədris ili) vahidi – “Didaktik vahid” ifadəsi ilə eyni mənadadır.

Məhsul – ISO 9000: 2005 normativi “məhsul” üçün hər hansı prosesin nəticəsini nəzərdə tutur.

Müəllimin illik işçi tədris planı – müəllimin tədris etdiyi fənləri, mühazirə və məşğələlərə (laboratoriyaya) ayrılan saatların miqdarını, həmin fənlərin semestrlər üzrə tədrisini, həmçinin fənn üzrə tələbələrin sayını özündə əks etdirən sənəddir.

Pedaqoji innovasiya - təhsil müəssisələrində, pedaqoji nəzəriyyələrdə, müəllim və şagirdlərin fəaliyyətində, təlim-təربiyənin məzmun, forma, üsul və vasitələrində, idarəetmədə, məqsəd və nəticələrdə, bütövlükdə pedaqoji sistemdə baş verən yeniliklərdir.

Peşə standartı – peşəkarlıq ixtisas dərəcəsi tərəfindən biliklərə, bacarıqlara, vərdişlərə, təcrübəyə, dəyərlər sisteminə və fərdi keyfiyyətlərə olan tələbləri müəyyənləşdirən sənəddir.

Peşəkar – sözü təsnifatda/tanıdıcıda (deskriptorda) daha geniş mənada işlənir və işlərin aparılması və ya peşə ilə əlaqəli olan atributlara aiddir, o cümlədən hərtərəfli öyrənmənin bəzi aspektlərinin tətbiq edilməsini özündə cəmləşdirir. O, tənzimlənən peşələrə şamil edilən konkret tələblərə münasibətdə istifadə olunmur. Sonuncu profil/spesifikasiya ilə eyniləşdirilə bilər.

Proses – ISO 9000:2005 normativi “proses” üçün istehsalın başlanğıcındakı elementi istehsalın sonundakı elementə çevirən bir-birilə əlaqəli və qarşılıqlı təsirdə olan fəaliyyətlərin bütövlüyünü nəzərdə tutur.

Sinif – “Qrup (kollektiv)” sözü ilə eyni mənadadır.

Taksonomiya - yunan sözüdür (taxus-qayda ilə yerləşmə+qanun deməkdir) və təlim məqsədlərinin şəbəkəli və ya sistemli təsnifatı mənasında işlədilir. Elmi termin kimi ilk dəfə botanika və zoologiyada əmələ gəlmiş, heyvanların və bitki orqanizmlərinin qruplara görə bölgüsü anlamında istifadə olunmuşdur.

Tələbənin fərdi tədris planı – tələbənin tədris ili ərzində təhsil alacağı fənləri, onların müvafiq kreditlərini, fənlər üzrə müəllimlərin siyahısını əks etdirən sənəddir.

Tələbənin sərbəst işi – tələbənin fərdi şəkildə nəzərdə tutulmuş tapşırıqları sərbəst və müəllimin rəhbərliyi ilə auditoriyadankənar həyata keçirdiyi müstəqil işidir.

Ümumi Orta Müvəffəqiyyət Göstəricisi (ÜOMG) – tələbənin təhsil proqramını mənimsəmə səviyyəsinin göstəricisidir. ÜOMG tələbənin tədris fəaliyyətini fəallaşdırmaq, özünə nəzarət mexanizmini yaratmaq, tədrisdə əldə etdiyi nailiyyətlərini qiymətləndirmək məqsədilə tətbiq edilir.

Vərdişlər – çalışmalar prosesində lazım olan mükəmməllik səviyyəsinədək çatdırılmış hərəkətlər.

ƏLAVƏ 5⁷

BOLONYA PROSESİ – BOLOGNA PROCESS

(qısa məlumat)

Bu proses 1999-cu ildə 29 Avropa ölkəsindən olan ali təhsil nazirlərinin İtaliyanın Bolonya şəhərində Bolonya Bəyannaməsini imzalaması ilə başladı.

Hazırda Bolonya prosesi Avropa Ali Təhsil Məkanının (EHEA) yaradılması prosesidir və beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə 46 ölkədən olan nazirliklər, ali təhsil müəssisələri, tələbələr və işçi heyət arasında əməkdaşlığa əsaslanır.

Üzv olan ölkələr:

1. Albania – Albaniya	25. Latvia – Latviya
2. Andorra – Andorra	26. Liechtenstein – Lixtenşteyn
3. Armenia – Ermənistan	27. Lithuania – Litva
4. Austria – Avstriya	28. Luxemburg – Lüksemburq
5. Azerbaijan – Azərbaycan	29. Malta – Malta
6. Belgium – Belçika	30. Moldova – Moldova
7. Bosnia and Herzegovina – Bosniya və Herseqovina	31. Montenegro – Çernoqoriya
8. Bulgaria – Bolqariya	32. Netherlands – Hollandiya
9. Croatia – Xorvatiya	33. Norway – Norveç
10. Cyprus – Kipr	34. Poland – Polşa
11. Czech Republic – Çexiya	
12. Denmark – Danimarka	

⁷ http://www.tempus-az.org/az/m3_p1.php

13. Estonia – Estoniya	35. Portugal – Portuqaliya
14. Finland – Finlandiya	36. Romania – Ruminiya
15. France – Fransa	37. Russian Federation – Rusiya Federasiyası
16. Georgia – Gürcüstan	38. Serbia – Serbiya
17. Germany – Almaniya	39. Slovak Republic – Slovakiya Respublikası
18. Greece – Yunanıstan	40. Slovenia – Sloveniya
19. Holy See/Vatican – Vatikan	41. Spain – İspaniya
20. Hungary – Macarıstan	42. Switzerland – İsveçrə
21. Iceland – İslandiya	43. Republic of Macedonia – Makedoniya Respublikası
22. Ireland – İrlandiya	44. Turkey – Türkiyə
23. Italy – İtaliya	45. Ukraine – Ukrayna
24. Kazakhstan – Qazaxıstan	46. United Kingdom – Birləşmiş Krallıq

Avropa Komissiyası Məsləhət şurasının üzvləri:

- Avropa Universitetlər Assosiasiyası
- Avropa Ali Təhsil Müəssisələri Assosiasiyası
- Avropa Tələbələr Birliyi
- Avropa Şurası
- UNESCO-nun nəzdində Avropa Ali Təhsil Mərkəzi
- Ali Təhsildə Keyfiyyətin Təsdiq edilməsi üzrə Avropa Assosiasiyası
- **BUSINESSEUROPE**

Avropa Ali Təhsil Məkanı aşağıdakı məqsədləri əhatə edir:

- 1. tələbələrin, universiteti bitirmiş tələbələrin və ali təhsil heyətinin mobilliyini asanlaşdırmaq;*
- 2. tələbələri gələcək karyeralarına və demokratik cəmiyyətlərin fəal vətəndaşları kimi həyata hazırlaşdırmaq və onların şəxsi inkişafını dəstəkləmək;*
- 3. demokratik prinsiplərə və təhsil azadlığına əsaslanmış yüksək keyfiyyətli ali təhsil almaq üçün geniş imkanlar yaratmaq.*

Bolonya Prosesinin diqqət mərkəzində aşağıdakı amillər durur:

1. Üç mərhələli ixtisas çərçivəsində asan anlaşılan və müqayisə oluna bilən ixtisas dərəcələri
2. Birgə ixtisas dərəcələri
3. Mobillik
4. İxtisas dərəcələrinin tanınması
5. Keyfiyyətin təmin edilməsi
6. Sosial əhatə və bərabər imkanlar
7. İşə düzələ bilmək qabiliyyəti
8. Ömürboyu davam edən təhsil
9. Avropa ali təhsilinin təşviq edilməsi

Ətraflı məlumat üçün baxın: www.bologna2009benelux.org

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT VƏ İNFÖRMASIYA MƏNBƏLƏRİ

Bibliografiya

1. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları), Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 3 iyun tarixli 103 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.
2. “TƏHSİL HAQQINDA” Azərbaycan Respublikasının Qanunu
<http://www.edu.gov.az/view.php?lang=az&menu=72&id=302>
3. Cecilia BRASLAVSKY, The Curriculum.
[http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/AID S/doc/101ecilia_e.pdf](http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/AID_S/doc/101ecilia_e.pdf)

FAYDALI İNTERNET SAYTLARI

- Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi:
<http://www.edu.gov.az/>
- Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu:
<http://www.tpi.edu.az/>
- Azərbaycan Kurikulum portalı: <http://www.kurikulum.az/>
- http://www.tcd.ie/vpcao/academic-development/assets/pdf/dublin_descriptors.pdf
- http://www.bologna-berlin2003.de/en/bologna_seminars/bachelors_and_masters.htm#Annex A

- http://www.tempus.ac.rs/here/tl_files/Dokumenti/Dublinski%20deskriptori.pdf
- http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/ects_en.htm
- http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ects/en.pdf
- www.bologna2009benelux.org
- <http://www.tempus-az.org/index.php>

Termin və məqalə adlarının azərbaycan dilində siyahısı

A	Birinci mərhələ/dövr dərəcəsi..20
Akademik borcu olan tələbə..94	Bakalavriat...14
Akademik məsləhətçi (tyutor) ..63	Bençmark/ etalonla müqayisə meyarı..15
Akademik mobillik.. 94	Birgə/ Müştərək təhsil proqramları..19
Akademik təqvim.. 94	Bençmarkinq / etalonla müqayisə prosesi..15
Akkreditasiya..6	C
AKTS..80	COPS təhlili (universitet üçün) ..20
Avropa Kredit Transferi (köçürülməsi) və Toplanması Sistemi..13	D
Ali təhsil..10	Daxili keyfiyyət təminatı.. 33
Ali təhsilin dövrləri.. 10	Daxili qiymətləndirmə..43
Araşdırma.. 94	Deskriptorlar/tanıdıcılar..21
Avropa İxtisaslar Sistemi..12	Dərəcə..21
B	Dərəcə profili..22
Bacarıq ..14	Dərəcə proqramı..95
Bakalavr dərəcəsi..14	
Biliklər.. 95	
Birgə təhsil proqramları..11	

Didaktik vahid..22	Xarici qiymətləndirmə..43
Diploma əlavə..23	
Doktorantura..23	İ
Dövrələr/səviyyələr..24	İdarəçilik..27
Dublin təsnifatları/tanıdıcıları/ deskriptorları..24	İdarəçilik sistemi..27
Dövr tanıdıcıları/ deskriptorları/ təsvirləri..24	İkinci dövr dərəcəsi..30
Dərslik..95	İmtahan..30
	İxtisaslar çərçivəsi..28
	İxtisas dərəcəsi..27
	İxtisas tanıdıcıları..28
E	İxtisasın (ixtisaslaşmanın) tədris planı ..95
Elmi rəhbər..25	İxtisasın (ixtisaslaşmanın) tədris qrafiki.. 95
Elektiv/ Seçilən fənlər..26	İxtisaslar (ixtisaslaşmalar) üzrə illik işçi tədris planı ..95
Ə	
Əlavə (fakultativ) didaktik va- hid..26	K
	Keyfiyyət (təhsil proqramının)..30
F	Keyfiyyət siyasəti..32
Fəlsəfə doktoru dərəcəsi..26	Keyfiyyət tələbləri ..95
Fənlər üzrə qeydiyyat.. 95	Keyfiyyət təminatı..33
	Keyfiyyətin idarə edilməsi..31
X	Keyfiyyətin idarəçilik
Xarici keyfiyyət təminatı ..33	

sistemi..31	
Keyfiyyətin qiymətləndirilməsi..32	N
Keyfiyyətin yaxşılaşdırılması..35	Nəticəyönlülük..42
Kompetensiya/səriştə ..35	Ö
Kompetentlik ..95	Özünü-qiymətləndirmə..43
Kredit..36	P
Kredit vahidləri..36	Peşə standartı.. 96
Kreditlərin toplanması..38	Peşəkar ..96
Kurikulum..39	Peşəkar ixtisas dərəcəsi..48
Kurs ..96	Prerekvizit fənn..49
Kurs (tədris ili) vahidi..96	Proses ..97
Kurs işi ..96	Postrekvizit fənn..49
	Pedaqoji innovasiya..96
M	Q
Magistr dərəcəsi..46	Qabiliyyət/ bacarıq..42
Məhsul ..96	Qiymət..42
Milli İxtisas Sistemi..47	Qiymətləndirmə..43
Mobillik..47	Qiymətləndirmə meyarları (tələbənin biliyinin) ..45
Modul..47	Qiymətləndirmə üsulları (tələbənin biliyinin) ..45
Müəllimin illik işçi tədris planı.. 96	

R	Təlim nəticələri..61
Refleksiya..50	Təşkilati struktur..62
	Transkript ..62
S	Tyuning layihəsi: Avropada təhsil strukturlarının sazlanması (2006) ..63
Səviyyə tanıtıcıları (deskriptorları) ..51	Tyuning/sazlama..62
Səviyələr..51	Tyutor..63
Sillabus..52	Taksonomiya..97
Sınıf ..97	Təhsil..57
Standart..52	
SWOT təhlili..52	Ü
	Ümumi orta müvəffəqiyyət göstəricisi (ÜOMG) ..97
T	
Tədris planı..54	V
Tədris və təlim metodları..55	Vərdişlər ..97
Təhsil məqsədləri..58	
Təhsil proqramı..58	Y
Təhsilin mahiyyət paradigmasının əvəz edilməsi..58	Yenidən baxılma (təftiş)..64
Təkrar verilən imtahan..61	Ş
Tələbənin fərdi tədris planı..97	Şəxsiyyətyönümlülük..41
Tələbənin iş yükü..58	
Tələbənin sərbəst işi..97	

Termin və məqalə adlarının ingilis dilində siyahısı/Index

A

Ability..42

Accreditation..6

AKTS (Avropa Kredit Transfer Sistemi - European Credit Transfer and Accumulation System)..13

Assessment..43

Assessment Criteria (of the students' learning) ..45

Assessment Methods (of the students' learning) ..45

B

Bachelor / Bachelor's degree..14

Benchmark..15

Benchmarking..15

C

Changing the nature of education paradigms..58

Competence..35

COPS analysis (for university) ..20

Credit..36

Credit Accumulation..38

Credit load ..36

Curriculum..39

Cycle Descriptors..24

Cycles..24

Cycles of higher education..10

D

Degree..21

Degree Profile..22

Descriptors..21

Didactic Unit..22

Diploma Supplement..23

Doctoral degree/ PhD degree.. 26

Doctoral studies/PhD program..23

Dublin Descriptors..24

E

ECTS – European Credit Transfer and Accumulation System..13

Educational Objectives..58

European Qualifications Framework..12

Evaluation..43

Exam or Examination..30

External Assessment ..43

External Evaluation ..43

External Quality Assurance ..33

Electiv subjects..26

Education..57

F

First Cycle Degree..20

G

Grade..42

H

Higher Education..10

I

Instructional plan..54

Internal Assessment..43

Internal Evaluation..43

Internal Quality Assurance.. 33

ISO – International Standardization Organization (Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı).. 27

J

Joint Educational Programs ..19

L

Learning Outcomes..61

Level Descriptors..51

Levels..51

M

Management..27

Management for Quality..31

Management System..27

Management System for Quality..31

Master/Master's degree.. 46

Mobility..47

Module..47

N

National Framework
of Qualifications..47

O

Optional Didactic Unit..26

Organizational Struc-
ture..62

P

Professional Qualifica-
tion..48

Policy for Quality..32

Prerequisite..49

Post-requisite..49

Q

Qualification..27

Qualification Descrip-
tors..28

Qualifications frame-
work..28

Quality (study
gramm) ..30

Quality Assessment/Quality
Evaluation..32

Quality Assurance..33

Quality Improvement..35

R

Re-examination..64

Reflection..50

Resit Exam (Examina-
tion)..61

S

Second Cycle Degree..30

Self-Assessment..43

Self-Evaluation..43

Skill..14

Standard..52

Student Workload..58

Study Programme..58

Supervisor..25

SWOT analysis..52

Syllabus..52

T

Teaching & Learning
Methods..55

Transcript..62

Tuning..62

Tuning project..63

Tutor/ Adviser..63

